

Голас Радзімы

№ 26 (2064)
30 чэрвеня 1988 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЯЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

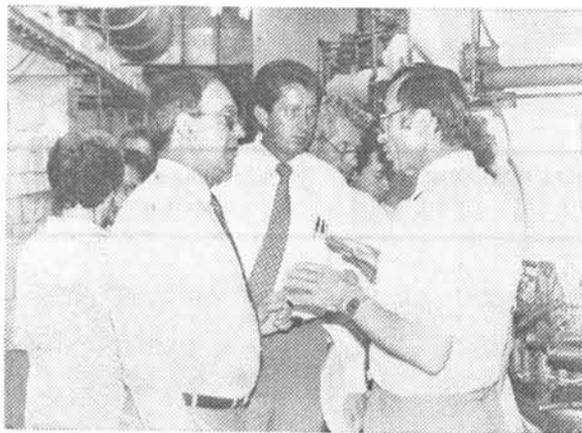
Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Нават дваіх дзяцей вырасціць і выхаваць нялёгка ў наш дынамічны, нервовы час. А дванаццаць!.. Менавіта столькі сыноў і дачок у механізатара калгаса імя Леніна Маладзечанскага раёна Пятра ЖУКОУСКАГА і яго жонкі Ніны. Пяць сыноў — Сяргей, Ігар, Уладзімір, Анатоль, Васіль — працуюць механізатарамі. Вучыцца ў Вілейскім вучылішчы дачка Ала — яна будзе поварам. Ходзяць у школу Алег, Дзіма, Віця, Тамара. Маленькая Волечка яшчэ дашкольніца. У Людмілы — малое дзіця, і яна знаходзіцца дома. Усю сям'ю сабраць не ўдалося, таму што старшы Анатоль працуе ў Краснадарскім краі, іншых паклікалі тэрміновыя справы тут, у калгасе. Жыве вялікая сям'я дружна, з павагай і клопатам пра кожнага.

Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

МІЖНАРОДНЫЯ СУВЯЗІ

Пашырае супрацоўніцтва з замежнымі партнёрамі калектыву Віцебскага панчошна-трыкатажнага камбіната. Ён ужо другі год прадае сваю прадукцыю заходнегерманскай фірме «Вільфрыд Пост». Сёлета заключаны кантракт па абмену вопытам з народным прадпрыемствам Фейнвашэ «Бруна Фрайтаг» (ГДР). Пашыраючы міжнародныя сувязі, працоўны калектыв звярнуў сур'езную ўвагу на павышэнне якасці прадукцыі, яе канкурэнтаздольнасці. Плануецца таксама наладзіць выпуск вырабаў сумесна з амерыканскай фірмай «Манарх». Нядаўна прадстаўнікі гэтай фірмы пабылі на віцебскім прадпрыемстве, азнаёміліся з вытворчасцю прадукцыі і яе асартыментарам. Былі дасягнута папярэднія пагадненні на супрацоўніцтва.

НА ЗДЫМКУ: дырэктар камбіната Анатоль МАРДАШОЎ (справа) з прадстаўнікамі фірмы «Манарх» у адным з іх прадыяментаў.

СУМЕСНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ

ДЭЛЕГАЦЫЯ
ПОЛЬСКОЙ АКАДЭМІ

Перспектывы супрацоўніцтва абмяркоўваліся на праведзенай нядаўна ў Мінску сустрэчы дэлегацыі Польскай акадэміі навук, узначальваемай яе прэзідэнтам Я. Кастэжэўскім, з прэзідэнтам АН БССР У. Платонавым.

Кантакты беларускіх і польскіх вучоных, якія маюць даўнюю гісторыю, прыметна ажывіліся ў апошні час. З 1985 года гэтыя адносіны ўступілі ў новую фазу, калі асобныя інстытуты дзвюх акадэміяў атрымалі права самастойна заключаць дагаворы аб навукова-тэхнічным супрацоўніцтве на аснове кааперацыі і прамых сувязей. Сёння каля трох дзесяткаў навуковых цэнтраў вядуць сумесныя даследаванні па самай разнастайнай тэматыцы.

Напрыклад, Інстытут фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў АН БССР і Інстытут асноў металургіі АН ПНР шукаюць найбольш эфектыўныя спосабы апрацоўкі і прымянення каларных металаў. Рэнтгенаструктурныя даследаванні ўзялі на сябе беларускія вучоныя, а тонкі фізіка-хімічны аналіз узораў праводзяць іх польскія калегі. Такі падзел працы эканоміць сілы і сродкі, паскарае атрыманне канчатковага выніку.

Прынята рашэнне значна расшырыць тэматыку супрацоўніцтва, прадаставіць магчымасць вучоным часцей сустракацца.

На сустрэчы прысутнічаў генеральны консул ПНР у Мінску М. Абядзіньскі.

ПЛЕННАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА

«ЭЛЕКТРОНІКА» — «РУЛА»

Адначасова выпушчлі першыя партыі электронных секундамераў спецыялісты мінскага завода «Электроніка» і гадзіннікавай фірмы ГДР «Рула».

Новы для абедзвюх краін від прадукцыі асвоены імі ў супрацоўніцтве. Дагаворам паміж двума прадпрыемствамі прадугледжаны сумесны выпуск цэлай гамы апаратуры для спорту — ад стацыянарных секундамераў высокай дакладнасці да прыбораў-бірулек, якія фіксуюць рэжымы трэніровак.

Супрацоўнічаючы з сацыялістычнымі краінамі, мы як бы падвойваем намаганні, каб паспяхова канкуруваць з вядучымі электроннымі фірмамі свету. — гаворыць галоўны інжынер Валеры Цароў. — І перспектывы тут ужо ядрэнныя. Напрыклад, на зарубежным рынку зацікавіліся нашымі мікракардыяаналізатарамі. Гэты прыбор, які выдаецца хворым, можа на працягу доўгага часу сачыць за работай сэрца, а затым прадаставіць усю інфармацыю ўрачу. Другая навінка — пульсамер, які вымярае частату скарачэнняў сэрца, перарывістым гукавым сігналам задае спартсменам рытм трэніровак.

РАСПРАЦОЎКІ ВУЧОНЫХ

АДПРАВЯДАЮЦЬ СУСВЕТНАМУ
УЗРОЎНЮ

«Адпавядаючыя самаму сучаснаму сусветнаму ўзроўню» назваў дасягненні вучоных Інстытута механікі металалагічных сістэм АН БССР кіраўнік навуковых даследаванняў буйной амерыканскай фірмы «Элайт сігнал карпарэйшн» Сонг

НА 3-Й СПЕЦЫЯЛЬНАЙ СЕСІІ ГЕНЕРАЛЬНАЙ АСАМБЛЕІ ААН

ВЫСТУПЛЕННЕ МІНІСТРА ЗАМЕЖНЫХ СПРАЎ БССР А. ГУРЫНОВІЧА

У агульнай дыскусіі на 3-й спецыяльнай сесіі Генеральнай Асамблеі ААН па разбраенню выступіў міністр замежных спраў БССР А. Гурыновіч.

Ахарактары з а в а ўшы міжнароднае становішча, якое склалася пасля чатырох савецка-амерыканскіх сустрэч на вышэйшым узроўні, ён адзначыў, што сусветнае супольніцтва вітае інтэнсіўную работу над дагаворанасцю аб 50-працэнтным скарачэнні стратэгічных наступальных узбраенняў СССР і ЗША, над пытаннямі падрыхтоўкі пагаднення адносна захавання Дагавора па ПРА. Сур'езным крокам да давер'я і далейшых дагаворанасцей з'яўляецца падпісанне савецка-амерыканскіх пагадненняў аб павядамленнях аб пусках міжконтынантальных балістычных ракет падводных лодак, аб правядзенні сумеснага эксперыменту па кантролю за ядзернымі выбухамі. Намечана расшырэнне супрацоўніцтва СССР і ЗША і ў іншых галінах.

Трэба адзначыць таксама, што набліжаецца ўзгадненне ў Вене мандата для перагавораў аб скарачэнні ўзброенай сілы і звычайных узбраенняў у Еўропе. Даюць першы плён намаганні па ліквідацыі рэгіянальных канфіктаў. Заключаны дагавор аб стварэнні ў паўднёвай частцы Ціхага акіяна зоны свабоднай ад ядзернай зброі.

Задача цяперашняга этапу заключаецца ў тым, каб захаваць і эфектыўна выкарыстаць дзейнасць ужо заключенага патэнцыялу і, супаставіўшы распрацаваныя падыходы з сённяшнімі патрабаваннямі ядзерна-касмічных рэалій, намеціць узважана

ную і смелую праграму канкрэтных дзеянняў на заўтра.

Спыніўшыся на прадпасылках, неабходных для далейшага руху да ўсеагульнага і поўнага разбраення, міністр замежных спраў падкрэсліў, што канцэпцыя, у адпаведнасці з якой прадухіліць ядзерную катастрофу можна толькі з дапамогай палітыкі сілы і ядзернага запалохвання, пабудавана логікай абсурду і з пункту погляду маральнасці — амаральная. Пастаянна, штосекундна ставіць на карту жыццё ўсяго жывога на планеце, трымаць будучыню цывілізацыі заложніцай выпадку — гэта выходзіць за рамкі маралі, дастойнай чалавека.

Ёсць іншая, здаровая логіка поўнага ядзернага разбраення на ўзаемнай і кантралюемай аснове, забяспечыць якое можна ўжо да канца гэтага стагоддзя. Сур'езны практычны зрух — Дагавор па РСМД — даказвае рэальнасць пастаўленай мэты. Гэты зрух стаў магчымым дзякуючы перамозе разважнага сэнсу, рэалізму, сумеснаму ўліку інтарэсаў, растучаму пранікненню элементаў новага палітычнага мыслення ў міждзяржаўныя адносіны, дзякуючы актыўнай салідарнасці грамадскасці розных краін.

Рэальнасці працэсу разбраення патрабуюць, каб ён быў усеабадымным. Для гэтага неабходны палітычная воля і смелы падыход, заснаваны на пошуку балансу інтарэсаў. Асноўную ролю адыгрывае тут і адмова ад «вобраза ворага» ў адносінах да іншых дзяржаў, прызнанне права за кожным народам жыць і развівацца па

ўласнаму выбару, а не на прымусе звонку. У ходзе агульных спрэчак унесена нямала канкрэтных прапаноў. БССР, са свайго боку, пазітыўна адносячыся да прапаноў іншых краін, лічыць неабходным калектывна намяціць і паказаць у заключным дакуменце шляхі дасягнення наступных мэт — забяспечэнне бяз'ядзернага і ненасільнага свету:

— стварэнне зон міру і зон свабодных ад зброі масавага знішчэння або наступальных узбраенняў;

— выдзненне справы разбраення такім чынам, каб садзейнічаць усеабадымнаму і спраўдліваму ўрэгуляванню канфліктных сітуацый;

— прадухіленне мілітарызацыі космасу пры належным кантролі і захаванні яго для даследавання і выкарыстання ў мірных мэтах, ачышчэнне калыязнай прасторы ад забруджванняў, забяспечэнне бяспекі мірных касмічных палётаў;

— поўная забарона ядзерных выпрабаванняў;

— хутчэйшае заключэнне, а затым няўхільнае выкананне сапраўды глабальнай канвенцыі аб поўнай ліквідацыі хімічнай зброі, а таксама забяспечэнне найстражэйшага захавання мэт і прынцыпаў жыццёвага пратакола 1925 года;

— пачатак працэсу скарачэння звычайных узбраенняў і ўзброеных сіл, забяспечэнне пераходу да стварэння ненаступальнай структуры ўзбраенняў і ўзброеных сіл пры паніжэнні іх узроўня;

— стварэнне ўмоў, пры якіх недалучэнны і маладыя незалежныя краіны маглі б спыніць

нарошчванне сваіх ваенных патэнцыялаў, пачаць іх скарачэнне да разумнай мяжы і сканцэнтраваць свае намаганні на эканамічным і сацыяльным прагрэсе;

— істотнае скарачэнне гандлю зброяй і поўная ліквідацыя «чорнага рынку» гандлю зброяй, недапушчэнне распаўсюджвання найбольш разбуральных яе відаў;

— абмежаванне ваенна-марской дзейнасці і ваенна-марскіх узбраенняў, распаўсюджвання мер давер'я на акваторыі мораў і акіянаў, распрацоўка працэдуры кантролю, якія дазваляюць абмежаваць ядзерную пагрозу з мора;

— скарачэнне і поўнае спыненне да 2000 года замежнай ваеннай прысутнасці на чужых тэрыторыях, уключаючы ліквідацыю замежных ваенных баз, з адпаведнымі працэдурамі кантролю, у тым ліку з боку ААН;

— забарона выкарыстання ў ваенных мэтах адкрыццяў і дасягненняў у навукова-тэхнічных галінах;

— добраасмеленае захаванне існуючых пагадненняў па абмежаванню гонкі ўзбраенняў і разбраенню, расшырэнне кола іх удзельнікаў;

— станаўленне давер'я ў якасці неад'емнага кампанента міждзяржаўных адносін;

— інфармаванне грамадскасці ў розных краінах аб становішчы спраў у галіне разбраення і ўлік яе думкі.

Характарны з ую чы цяжкасці, якія стаяць на шляху разбраення, А. Гурыновіч спыніўся на неабходнасці дзейнага міжнароднага кантролю над працэсам абмежавання ўзбраенняў і разбраення на зямлі, на моры і ў космасе.

БССР — ЧССР

ЭКЗАМЕН ДЛЯ ЧАРАВІКАЎ

Серыю дэманстрацый новых мадэляў свайёй прадукцыйнай работнікі Магілёўскай доследна-эксперыментальнай абутковай фабрыкі правялі... у дзіцячых садах горада. Маленькія манекеншчыцы, а таксама іх мамы і выхавальніцы аказаліся самымі патрабавальнымі ў ацэнцы работы мастакоў, канструктараў, абутнікоў. Незвычайны экзамен перад дзецьмі папярэднічаў і ў многім дапамог магіляўчанам вытрымаць больш сур'езнае выпрабаванне — зацікавіць у супрацоўніцтве чэхаславацкую абутковую фірму «Сазаван».

На фабрыцы асвойваюцца прагрэсіўныя тэхналогіі — вытворчасць туфель і красавак метадам ліцця, выпуск дзіцячага абутку на фармаваных падэшвах якія, дарэчы, згодна з кантрактам, пачалі пастаўляць чэхаславацкія калегі.

СЯЛЯНСКІЯ КЛОПАТЫ

У рэспубліцы пачалася масавая нарыхтоўка сена і сенажу. Першыя 450 гектараў шматгадовых траў скошаны ў калгасе «Зара камунізму» Докшыцкага раёна, што на Віцебшчыне. Для аператыўнай работы тут створаны корманарыхтоўчы атрад.

Куан Ры. У саставе групы вядомых амерыканскіх вучоных ён упершыню прыехаў у Гомель, дзе адбыліся абмен інфармацыяй, абмеркаванне праблем развіцця аднаго з самых перспектывных напрамкаў навукі — стварэння новых кампазіцыйных матэрыялаў і эфектыўных сістэм трэння. Яны ўжо шырока прымяняюцца ў машынабудаванні, авіяцыі, многіх іншых прамысловых галінах абедзвюх краін. Амерыканскія вучоныя выступілі з навуковымі дакладамі, гутарылі з савецкімі калегамі, пазнаёміліся з іх апошнімі распрацоўкамі.

— Пакуль мы дагаварыліся аб творчых кантактах, але ў перспектыве спадзяёмся развіваць іх і на камерцыйнай аснове, — заявіў прафесар Мічыганскага ўніверсітэта Канет Людэма. — Такія сувязі сталі магчымымі дзякуючы новай палітычнай атмасферы, якую стварылі сустрэчы кіраўнікоў нашых краін. Тут памаццела наша перакананне ў тым, што навука павінна працаваць не на гонку ўзбраенняў, а на агульны дабрабыт народаў.

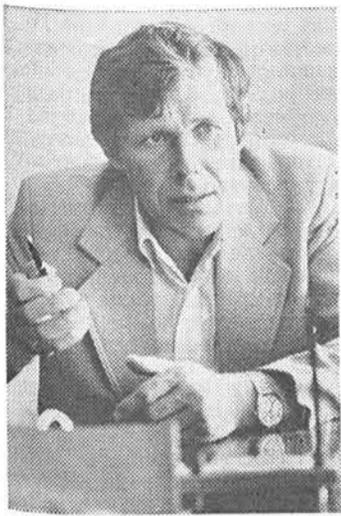
ЭКАЛОГІЯ

НЕБЯСПЕКІ НЕ НЯСЕ

У спісе прадпрыемстваў сталіцы беларускага Палесся — Пінску папаўненне. Пачата ўзвядзення першага ў краіне завода па выпуску ахоўна-фільтруючага нятканага матэрыялу.

Важнае значэнне такой вытворчасці для меліярацыйнага будаўніцтва вызначаецца высокай якасцю фільтраў на аснове поліпрапілену. Пабудаванаму побач з новай пляцоўкай заводу дрэнажных поліэтыленавых труб спатрэбіцца 20 працэнтаў гэтай прадукцыі, астатнюю атрымаюць іншыя арганізацыі Мінводгаса СССР.

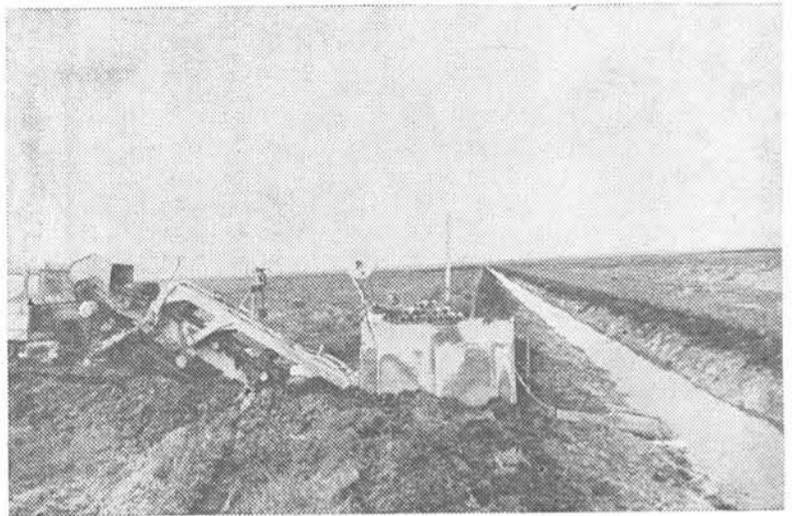
Як лічаць спецыялісты, такія прадпрыемствы з замкнутым водаабаротным цыклам, што працуюць на прывязной сыравіне, экалагічнай небяспекі не нясуць. Французская фірма, якая ўдзельнічае ў праектаванні і пастаўцы абсталявання на новы завод, гарантуе надзейнасць ачысткі выкідаў у атмасферу. Аўтаматыка, пнеўматранспарт аблегчаць працу людзей, не забрудзяць паветра над стражытным горадам.

Беларускае Палессе складае трэць тэрыторыі рэспублікі. Сёння гэта вялікая будоўля, на якой працуюць калектывы больш чым ста перасоўных механізаваных калон меліяратараў, аб'яднаныя ў дзесяць спецыялізаваных трэстаў Галоўпалессеводбуда. У гэтай зоне рэспублікі практычна няма калгаса ці саўгаса, які не меў бы меліяраваных зямель. Яны сталі тут асноўнай крыніцай умацавання эканомікі. Падлічана, што адваяваныя ў багны масівы даюць звыш 44 працэнтаў валавой прадукцыі, а прадукцыйнасць абноўленага ў выніку меліярацыі гектара ўзрастае ў 5—6 разоў.

Трасы беларускіх меліяратараў працягнуліся ў апошнія гады на поўнач, у Віцебскую вобласць, дзе таксама намерана выканаць вялікі аб'ём работ, у зону расійскага Нечарназем'я, над павышэннем урадлівасці зямель якога сёння працуюць прадстаўнікі многіх брацкіх рэспублік. Так, у ліку лепшых на Браншчыне называюць меліяратараў, якіх узначальвае беларус Васіль МІНЧЫК.

НА ЗДЫМКАХ: В. МІНЧЫК; новыя трасы меліярацыі. Фота Ю. ПАУЛАВА.

ДВА ГАДЫ ПАСЛЯ АВАРЫІ

Лаўлю сябе на думцы: чарнобыльская вясна-86 усё больш успрымаецца як мінулае. Мы паступова звываемся з ёю, успамінаючы толькі з нагоды. Беларуская прэса таму пацвярджае. Нават журналісты, для якіх тыя падзеі таксама ў многім сталі праверкай на сталасць і грамадзянскасць пазіцыі, яўна аслабілі цікавасць да тэмы, якая яшчэ ўчора лічылася найбольш вострай.

Ці не зарана? Напэўна, у нейкай ступені синдром заспакоенасці натуральны. Небяспека, калі жыве побач, перастае хваляваць. Чалавек не можа жыць пастаянным адчуваннем трывогі і пятаца: ці можна ўжо ісці ў лес, купацца, лавіць рыбу або збіраць грыбы? Тым больш, што першая вастрыня сітуацыі сапраўды знята. У свой час праведзена эвакуацыя насельніцтва, узятая пад кантроль радыяцыйнае становішча. Ажыццёвыя работы па дэактывацыі. Наладжаны многаступенчаты кантроль прадуктаў харчавання. Толькі ў Беларусі, напamню, для эвакуіраванага насельніцтва пабудавана 170 новых добраўпарадкаваных сельскіх пасёлкаў з амаль дзесяцю тысячамі кватэр у дамах сядзібнага тыпу. Пацярпеўшым ад вымушанага пераезду кампенсаваны матэрыяльныя страты.

Усё гэта так, і не варта было б лішні раз трывожыць грамадскую думку, калі б не іншае. След радыяктыўнага воблака надоўга, калі не назаўсёды, адбыўся на карце рэспублікі. Ёсць на ёй сёння тачкае цяжка ўспрымаемае панацце, як зона адчужэння, куды ўжо ніколі не вернуцца ранейшыя жыхары. Застаецца зона адсялення, якую па традыцыі называюць трыццацікіламетровай, хаця яна распасціраецца месцамі да пяцідзесяці кіламетраў на поўнач ад рэактара. На перспектыву вяртання туды спачатку глядзелі з аптымізмам, але плануемыя тэрміны рээвакуацыі давалася пакуль адцягнуць. Нарэшце, адзначаны на карце рэспублікі так званыя зоны жорсткага кантролю, якія забруджаныя ападкамі з доўгажывучымі радыенуклідамі цэзія-137, што трапілі ў глебу. Гэта адзінаццаць раёнаў Гомельскай і шэсць — Магілёўскай абласцей. Там жывуць людзі, вядзецца гаспадарчая дзейнасць.

Чым жа характарызуецца сітуацыя ў Беларусі праз два гады пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС? Чаму да сёння ў часткі насельніцтва не знікла радыефобія? Чаму разам з ёю ўзнікла з'ява заўчаснай заспакоенасці ў некаторых кіраўнікоў і гаспадарчых органаў, што адзначаў нядаўна ЦК Кампартыі рэспублікі? Якія праблемы застаюцца нявырашанымі?

Адназначнага адказу на гэтыя пытанні няма. Хоць меркаванні спецыялістаў супадаюць у галоўным: супакойвацца, а тым больш забываць аб зда-

рэнні нельга. І не толькі з пазіцыі глабальнай палітыкі ядзернага веку, але і з пазіцыі адказнасці за лёсы канкрэтных людзей, якіх закранула бяда і якія супрацьстаяць ёй. Зрэшты, вось гэтыя меркаванні.

Віктар БУР'ЯК, намеснік міністра аховы здароўя Беларускай ССР.

— Агульны вывад, што можа зрабіць медыцына пасля

мы не маем права, нават калі зыходзіць з парогавай тэорыі. Тым больш ва ўмовах Беларусі, дзе існуе недахоп еду ў вадзе, прадуктах харчавання і расліннасці. Як адаб'ецца наладжэнне гэтай эндэміі на новую сітуацыю?

Другая задача — вивучэнне асаблівасцей так званых малых доз, атрыманых насельніцтвам. Сённяшняе становішча са здароўем расхалоджвае частку

БЕЗ ПРАВА НА ЗАСПАКОЕНАСЦЬ

двух год паглыбленага назірання за людзьмі, якія трапілі на тэрыторыі Беларусі пад радыяктыўнае забруджванне, — ніякіх негатывіўных вынікаў у стане здароўя насельніцтва мы не назіралі. Што дае падставы для падобнага заключэння? Перш за ўсё — маштаб абследаванняў. На працягу 1987 года 98 працэнтаў гэтай катэгорыі насельніцтва прайшлі паглыбленае абследаванне, з прымяненнем найноўшых метадык. Асабліва ўважліва сачылі за здароўем цяжарных жанчын і дзяцей. З 2,5 тысячы будучых маці, якія знаходзіліся там пад кантролем, 1,5 тысячы ўжо нарадзілі зусім здаровых дзяцей. Сёння завершана поўная дыспансерызацыя насельніцтва тых зон. Гэта 171 тысяча чалавек. Але ні ў першыя месяцы, ні сёння па рэспубліцы не шпіталізавана ніводнага чалавека нават з прыкметамі прамянявага паражэння.

У сувязі з задачай ліквідацыі вынікаў аварыі зменена структура медыцынскай службы. У Міністэрстве аховы здароўя БССР створаны аддзел радыяцыйнай медыцыны. Адкрыты спецыялізаваны дзіцячы і дарослы дыспансеры для стацыянарнага паглыбленага абследавання. Аднак неабходнасці ствараць дадатковыя эндыкрыналагічныя і гематалагічныя аддзяленні (чуткі «адкрывалі» іх ледзь ці не ў кожнай бальніцы) не было.

І ўсё ж мы былі б безадказнымі, заявіўшы, што пагрозы насельніцтву не існуе. Пэўная частка насельніцтва ў першы перыяд пасля аварыі не пазбегла дозавых нагрузак на шчытападобную залозу, якія былі створаныя «атакай» радыеактыўнага еду-135, які жыве нядоўга. Таму адна з актуальных нашых задач — удакладненне атрыманых насельніцтвам доз і прафілактыка хвароб залозы. Работа вельмі складаная і карпатлівая, бо ў той час замеры былі далёка не дакладныя. Ігнараваць магчымасць адаленых негатывіўных вынікаў гэтага апраменьвання

медыкаў. Але ж навука яшчэ не адказала канчаткова на пытанне аб магчымых адаленых выніках малых доз. Тым больш небяспечна іх спалучэнне з хімічнымі фактарамі забруджвання прадуктаў харчавання. Гэта асобная праблема. Ёсць работы, якія даказваюць, што фактар радыяцыйны і фактар хімічны патэнцыруюцца, дапаўняюць адзін аднаго і ўзмацняюць шкоднае ўздзеянне на арганізм. Мы ж вельмі часта сутыкаемся з залішнім ужываннем мінеральных угнаенняў, каб панізіць радыеактыўнае забруджванне ўраджаю. Прычым робіцца гэта з парушэннем рэкамендуемых аграхімічных прыёмаў. І ўжо зусім недапушчальным лічым прымяненне ў зонах забруджвання пестыцыдаў.

Апошняе — не з разраду плануемай палітыкі, а з разраду халатнасці ў адносінах да рэкамендацый медыкаў. Але такая халатнасць мяжуе са злачынствам.

Яўгеній КАНАПЛЯ, дырэктар Інстытута радыебіялогіі АН БССР.

— Гаворачы аб укладзе вучоных Акадэміі навук БССР у ліквідацыю вынікаў аварыі на ЧАЭС, можна выдзеліць два этапы. Першы — высвятленне радыяцыйнага становішча на тэрыторыі рэспублікі. Вынікі гэтых работ ужо выкарыстаны для прыняцця рашэнняў аб эвакуацыі насельніцтва, будаўніцтве новых населеных пунктаў, арганізацыі гаспадарчай дзейнасці ў раёнах, што пацярпелі. Напрыклад, былі прапанаваны і прыменены новыя метады дэактывацыі з выкарыстаннем прыродных і штучных сарбентаў, створаны матэрыялы і сродкі падаўлення пылаўтварэння, спосабы утылізацыі радыеактыўных адходаў.

Другі этап — расшырэнне гэтых работ. Трэба было высветліць самыя актуальныя параметры магчымых уплываў радыяцыйнага ўздзеяння на розныя эксістэмы, жывыя арганізмы. Вывучаўся стан, размеркаванне і міграцыя радыенуклідаў і спадарожных эле-

ментаў у ландшафтах, розных тыпах глебы, вадзе, паветры, раслінным покрыве. Гэта важна для ацэнкі прагнозу паступлення радыенуклідаў у харчовыя ланцужкі, назапашвання іх у органах і тканках. Вынікам гэтых даследаванняў стала стварэнне ў рэспубліцы комплекснай ацэнкі радыяцыйна-экалагічнага становішча і яго прагнозу на наступныя гады. Гэта своеасаблівы пакет фізіка-хімічных і матэматычных мадэлей паводзін радыенуклідаў, іх уплыву на біялагічныя аб'екты. На іх базе распрацавана праграма «Рызыка». Яна дазваляе даць ацэнку характару магчымага апраменьвання насельніцтва і жывых арганізмаў у залежнасці ад шчыльнасці і характару радыеактыўнага забруджвання, умоў харчавання і пражывання, узроставых і іншых фактараў.

Разам з тым нельга лічыць, што мы змаглі вырашыць ці ў многіх выпадках блізка да вырашэння тых задач, што паўсталі перад намі. Узровень развіцця навукі ў свеце, напрыклад, радыебіялогіі, аказваўся недастатковым. Каб паглыбіць даследаванні, у інстытутах АН БССР і іншых ведамствах адкрылі спецыяльныя лабараторыі, створаны інстытут радыебіялогіі, адкрыты філіял Усесаюзнага інстытута сельскагаспадарчай радыялогіі.

Варта назваць унікальную па маштабах і складанасці работу па стварэнню маніторынга радыяцыйнага становішча і яго прагнозу. Гэта пастаяннае сачэнне за становішчам і стварэнне адзінага матэматычнага комплексу, які ўлічвае паводзіны радыенуклідаў у розных эксістэмах і іх уплыву на біялагічныя аб'екты. Актуальная праблема — вивучэнне уплыву малых доз інізуючых выпраменьванняў на стан эндыкрынай, сардэчна-сасудзістай, імуннай і іншых сістэм арганізма, каб вызначыць магчымыя блізка і адаленыя вынікі ўздзеяння радыяцыі, а таксама выпрацаваць сродкі павышэння радыеустойлівасці арганізма. Як вядома, ёсць некалькі пунктаў гледжання на гэтую праблему. У асноўным дыскусія ідзе аб так званым парогавым або беспарогавым дзеянні радыяцыі, а таксама аб «стымулячым» дзеянні малых доз радыяцыі. Першыя эксперыменты пераконваюць у неабходнасці з большай асцярожнасцю ставіцца да ацэнкі дзеяння малых доз. Напэўна варта правесці старанны эканамічны аналіз мэтазгоднасці гаспадарання ў некаторых раёнах Гомельскай і Магілёўскай абласцей, улічваючы дадатковыя затраты на бяспечнае пражыванне насельніцтва і арганізацыю вытворчай дзейнасці. Варта было б наладзіць рэгулярныя сацыялагічныя апытанні насельніцтва гэтых раёнаў для вивучэння і ўліку думкі людзей аб умовах іх пражывання, павысціць агульны ўзровень санітарна-гігіенічнай адукаванасці. Усё гэта зняло б многія псіхалагічныя праблемы.

В. УЛАДЗІМІРАЎ.

ЦІ БУДЗЕ ПАД МІНСКАМ АЦЭЦ?

«АЦЭЦ» — дае напрамак не зняты яшчэ дарожны ўказальнік на 37-м кіламетры Бабруйскай шашы. «Мінская атамная» — адказваюць па тэлефоне з прыёмнай упраўлення будаўніцтва. Гэтымі чатырма літарамі пакуль памечана і ўся дакументацыя.

І ўсё ж — Мінская атамная цеплаэлектрацэнтраль ужо не існуе. Прынята рашэнне на яе месцы пабудавать тыпавую ЦЭЦ, якая будзе працаваць на газе.

«А» і «Б» сядзелі на трубе. «А» ўпала...» — гаворыцца ў дзіцячай загадцы. Нешта падобнае здарылася і з АЦЭЦ, з назвы якой выпадзе ўсяго адна літара. Што яна мяняе?

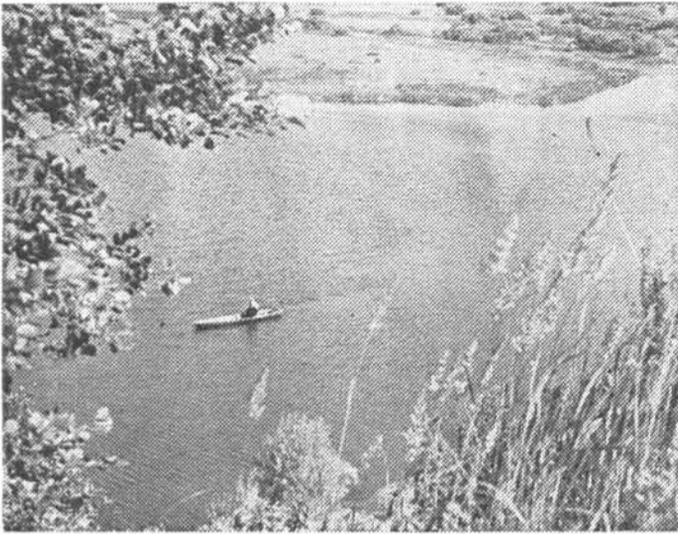
— Для горада амаль нічога. — Гаворыць начальнік упраўлення будаўніцтва Міхаіл Шапавадаў. — Шэсць энергаблокаў будучай ЦЭЦ-5 будзе даваць амаль столькі ж цяпла, колькі планавалася на АЦЭЦ. Дарэчы, яна будзе адной з самых буйных у краіне. Не прыйдзеца «перакройваць» і трубаправод, пракладка якога была пачата. Поўнаасцю будзе выкарыстана створаная намі ў перыяд падрыхтоўкі да ўзвядзення АЦЭЦ будаўнічая база — яе магутнасцей, паводле разлікаў спецыялістаў, хопіць і на абслугоўванне іншых аб'ектаў энергетыкі рэспублікі. На іх зможна працаваць завод зборнага жалезабетону, цэх, дзе намерана збіраць узбуіненныя блокі для трубаправадаў. Адзінае, што нельга будзе неяк пусціць у справу — ужо амаль гатовыя фундаменты рэактарнага аддзялення, яшчэ двух карпусоў. Там цяпер вядуцца кансервацыйныя работы...

Катлавана пад рэактар, які ў свой час здзіўляў глыбінёй, ужо амаль не відаць. Па трубах ад зямснарада сюды нагнаеця песок, які паступова абкладзе пастаўленыя палі. Рыхтуюць да кансервацыі яшчэ адзін катлаван, у якім ужо адліта бетоннае «дно».

Патомкам, відаць, прыйдзеца паламаць галовы, каб зразумець, што ж адбылося тут.

— Страты, вядома, адчувальныя. — згаджаецца начальнік дырэкцыі будземай ЦЭЦ Віктар Шамакоўскі. — Калі ў грашах — то каля 15 мільёнаў рублёў. Калі ў часе — то як мінімум тры гады. Пуск АЦЭЦ прадугледжваўся ў 1989 годзе. А ЦЭЦ-5 пачне працаваць не раней 1992-га. І гэта ў вострай сітуацыі дэфіцыту цяпла ў Мінску, патрэбнасці якога пастаянна растуць. Так, што гараджанам прыйдзеца некаторы час змірыцца з гэтай акалічнасцю, бо адмова ад будаўніцтва АЦЭЦ прадыхтавана і іх жаданнямі.

У. СВЕРКУНОЎ.

Рака Бесядзь.

Фота І. КУРМАНОВІЧА.

У БЕЛАРУСКІМ КАМІТЭЦЕ АБАРОНЫ МІРУ

НАРОДНАЯ ДЫПЛАМАТЫЯ

Я рэгулярна чытаю газету «Голас Радзімы». Асаблівую цікавасць у мяне, як напэўна і ў большасці савецкіх чытачоў, выклікаюць расказы пра жыццё нашых суайчыннікаў за мяжой, іх пісьмы. Вельмі радуе, што яны так цікава ўсім, што адбываецца на іх Радзіме. Вось мне і захацелася расказаць ім яшчэ пра адзін малавядомы бок нашага жыцця — пра некаторыя аспекты работы Беларускага камітэта абароны міру. Тое, што мы арганізуюем мітынгі, маршы, іншыя мерапрыемствы ў абарону міру, прымаем барацьбітоў за мір з розных краін, добра вядома. Але, акрамя таго, немалаважнай задачай з'яўляецца і азнаямленне грамадзян рэспублікі з тым, як ідзе барацьба за мір у іншых краінах. Да нас прыходзіць шмат пісем з розных краін, мы робім іх агляды і публікуем у мясцовых газетах. Думаю, што і нашым замежным суайчыннікам будзе цікава прачытаць адзін з іх.

У Беларускаму камітэту абароны міру нядаўна прыйшло пісьмо ад Мэры Эдвардс — настаўніцы са штата Арызона. Яна ўдзельнічала ў савецка-амерыканскім маршы з Ленінграда ў Маскву і піша, што, вярнуўшыся дамоў, занялася арганізацыяй у сваім штаце масавай перапіскі амерыканцаў з савецкімі грамадзянамі. Школьныя настаўнікі першымі падтрымалі ініцыятыву таварыства «Сяброў па перапісцы». Амерыканскія школьнікі, перапісваючыся з равеснікамі за мяжой, тым самым выконваюць вучэбную праграму. Школьнікаў 5—6 класаў з ЗША цікаваць штодзённае жыццё і кола інтарэсаў савецкіх равеснікаў.

Джон Барковіч са штата Вермант расказаў, што барацьбіты за мір у яго родным горадзе Брэтлбора выступалі за хутчэйшую ратыфікацыю Дагавора па ракетках сярэдняй і меншай дальнасці, яны пратэстуюць супраць праграмы «зорных войнаў». Джон піша: «Мы спадзяёмся, што ЗША спыняць гонку ўзбраенняў у космасе, і тады ЗША і СССР змогуць падпісаць дагавор аб 50-працэнтным скарачэнні ядзерных узбраенняў. Многія амерыканцы, у тым ліку і я, захапляюцца энергіяй, шчырасцю і новымі смелымі ідэямі Генеральнага сакратара Гарбачова. Абнадзейвае яго падыход да вырашэння праблем, што стаяць перад савецкім грамадствам і на міжнароднай арэне».

У БРКАМ прыйшлі пісьмо і матэрыялы мясцовай прэсы ад квакера штата Індыяна Пола Тэрнера. Газета яго роднага горада Рычманд «Паладзіум» паведамляе, што горад-пабрацім Рычманд абласны цэнтр РСФСР Серпухаў накіроўвае сюды сваю дэлегацыю.

У жніўні мінулага года, калі Серпухаў наведвала амерыканская дэлегацыя, было вырашана, што ў 1988 годзе ў Рычмандзе будзе падпісана пагадненне аб культурным абмене паміж гарадамі-пабрацімамі. «Гэта сапраўдная праграма абмену, якую падтрымліваюць нацыянальны ўрады абедзвюх краін», — сказала прадстаўнікам прэсы Рычманд Элеанора Тэрк — старшыня камітэта па сувязях з параднёнымі гарадамі.

У газеце «Паладзіум» надрукавана інтэрв'ю інспектара школ Рычманд Рычарда Морысана. У ім ён, у прыватнасці, гаворыць аб тым, што «калі прадстаўнікі педагогічнай грамадскай Рычманд наведвалі Серпухаў, савецкія настаўнікі ўручылі ім крыштальны званок у форме яблыка. Амерыканцы, у сваю чаргу, падарылі савецкім настаўнікам бронзавы званок». Далей Морысан адзначаў, што, «нягледзячы на адрозненні, савецкая сістэма адукацыі падобна на амерыканскую больш, чым у любой іншай краіне, уключаючы Англію».

Бюлетэнь квакерскага камітэта савецка-амерыканскай дружбы, які выходзіць у Філадэльфіі (штат Пенсільванія), паведамляе, што пасля выхаду ў свет сумеснага выдання «Адзін дзень жыцця ў СССР і ЗША» рыхтуецца выпуск кнігі паззі амерыканскіх і савецкіх аўтараў. Рабочая назва кнігі — «Чалавечы вопыт. Новая савецкая і амерыканская літаратура». Адборам твораў з савецкага боку будзе займацца Тацыяна Кудраўцава — вядомы перакладчык з англійскай мовы, член Саюза пісьменнікаў СССР, амерыканскі бок прадставіць Стэнлі Куніц — паэт, лаўрэат прэміі імя Пулітцэра.

Чытаючы пісьмы простых амерыканцаў і матэрыялы прэсы, адчуваеш вялікае жаданне народа ЗША жыць у міры з нашай краінай. Народная дыпламатыя, якая складаецца з сувязей людзей, здольна разбурыць існуючыя стэрэатыпы і садзейнічаць сапраўднаму ўзаемазваруменню.

Сяргей ЧАРНЫШ,
член маладзёжнай камісіі
Беларускага камітэта абароны міру.

У АДЗЕЛЕ віз і рэгістрацыі Упраўлення ўнутраных спраў Мінскага гарвыканкома праходзіла незвычайная цырымонія — уручаўся савецкі пашпарт амерыканцы. Вядома, такія падзеі адбываюцца ў горадзе не кожны дзень, таму і прысутнічалі тут журналісты. Хто гэты чалавек? Чаму прыехаў сюды і вырашыў застацца? Аднак на гэтыя пытанні аказаўся вельмі простым і жыццёвым. Пазнаёмліся двое маладых людзей, пакахалі адзін аднаго і пажаніліся. Муж жыве ў Мінску, і жонка прыехала да яго. Шлюбы з замежнымі грамадзянамі цяпер не рэдкасць. Шмат падобных сем'яў жыве і ў нашым горадзе. Аднак змяненне грамадзянства — гэта такі крок, які патрабуе нейкіх асаблівых прычын ці абставін.

Калі я даведаўся пра прозвішча і імя амерыканкі — Зязюліна Аляксандра Сяргееўна, пачуў, што гаворыць яна па-руску так, быццам нарадзілася ў нашай краіне, адразу зразумеў, што для яе такі крок быў у значнай ступені прадвызначаны ўсім яе папярэднім жыццём, выхаваннем у славянскай сям'і.

Мне часта даводзілася сустракацца з нашымі суайчыннікамі, якія жывуць у іншых

лічбы сваім другім днём нараджэння. Шкада, што мой дзядуля не дажыў да гэтага часу. Ён усё жыццё марыў вярнуцца на Радзіму. І вось цяпер гэтую яго мару ажыццявіла я.

Мы павіншавалі Аляксандру Сяргееўну са знамянальнай падзеяй у яе жыцці і напрасілі адказаць на некалькі пытанняў.

— Чаму вы вырашылі прыняць савецкае грамадзянства? Жыць на тэрыторыі Савецкага Саюза з мужам можна і без гэтага. Раптам вам тут нешта не спадабалася б?

— Я многа ведала аб вайшай краіне з расказаў сваякоў у Амерыцы. Хоць выехалі яны адсюль даўно і тое, што памятаюць, ужо не адпавядае рэчаіснасці, але заўсёды гаварылі аб ёй з любоўю.

Я і сама ўжо паспела палюбіць гэтую краіну і даволі добра ведаю Савецкі Саюз, бачыла многія гарады і цікавілася вашым жыццём на працягу шэрагу год, сачу за тым, якія вялікія змяненні адбываюцца тут. Скажу шчыра, што я наўрад ці рашылася б на такі крок яшчэ тры гады назад. Але цяпер бачу, што савецкае грамадства становіцца намнога дэмакратычнай, здымаюцца існаваўшыя раней забароны і абме-

шы. Я ўжо гаварыла, што тут мае карані, і выхаванне было такім, што ваша краіна з дзяцінства ўспрымалася мною як родная. Маё непасрэднае знаёмства з ёю, знаёмства з людзьмі і ўласныя пацудзі даюць мне ўпэўненасць, што я тут прыжывуся.

— І апошняе пытанне да вас, Аляксандра Сяргееўна. Вы маеце даволі добрую магчымасць параўнаць жыццё дзвюх краін. Што вы думаеце наконце гэтага пасля паўтарагадовага знаходжання ў Савецкім Саюзе?

— Цяжка адназначна адказаць на ваша пытанне. Я ўжо сказала, што мне асабіста было б лепш жыць у ЗША. Але цяпер я сапраўды маю магчымасць паглядзець на некаторыя рэчы па-іншаму. Таму што для таго, чаго я дасягнула ў сваім жыцці, запатрабаваліся намаганні не толькі мае, але і маіх бацькоў. Добра адукацыя ў ЗША каштуе немалых грошай. Інакш я б не змагла скончыць універсітэт і заняць пэўнае становішча ў грамадстве. Тут жа, у СССР, усё ацэньваецца па-іншаму і ў інстытуты прымаюць толькі па ведах і здольнасцях. Грошы не адрываюць ролі. Тым не менш я лічу, што ў ЗША сістэма падрыхтоўкі спецыялістаў, хоць і больш жорсткая, але і

АЛЯКСАНДРА ЗЯЗЮЛІНА: «ПАСПЕЛА ПАЛЮБІЦЬ ГЭТУЮ КРАІНУ»

ВЯРТАННЕ НА ЗЯМЛЮ БАЦЬКОЎ

краінах, з іх дзецьмі і ўнукамі. І кожны раз не перастаеш здзіўляцца, наколькі моцныя і глыбокія карані, якія звязваюць іх з роднай зямлёй, колькі старання і працы прыкладваюць яны, каб перадаць дзецям родную мову, сваю любоў да Радзімы, пацудзі еднасці з ёй.

У бурны рэвалюцыйны гады пакінуў родную Гомельшчыну дзед Аляксандра Якаў Фёдаравіч. Яго жонка была родам з Закарпацця. Другія дзед і бабуля былі выхадцамі з-пад Кастрамы. Так у маленькім гарадку непадалёку ад Нью-Йорка ўтварыўся невялікі, але дружны славянскі клан. У доме Аляксандры ўсё гаварылі толькі па-руску, і гэтая мова стала для яе роднай з дзяцінства. У сям'і быў дастатак, была магчымасць даць дзецям адукацыю. Аляксандра скончыла ўніверсітэт, атрымала спецыяльнасць эканаміста і матэматыка. Але і яна, і родныя хацелі, каб яе праца была некая звязана з нашай краінай. Таму занялася яшчэ і філалогіяй і ў 1984 годзе прыехала ў Маскву для ўдасканалення сваіх ведаў па рускай мове ў інстытуце імя А. С. Пушкіна. Там і пазнаёмлілася са сваім будучым мужам, ягога, дарчы, таксама завуць Аляксандрам. Пасля сканчэння вучобы працавала ў турыстычнай фірме, многа разоў прывозіла ў Савецкі Саюз турыстычныя групы. У час гэтых паездак сустракалася з Сашам. Выраслі пажаніцца. І вось са студзеня 1987 года ў Мінску стала пражываць грамадзянка Злучаных Штатаў Амерыкі.

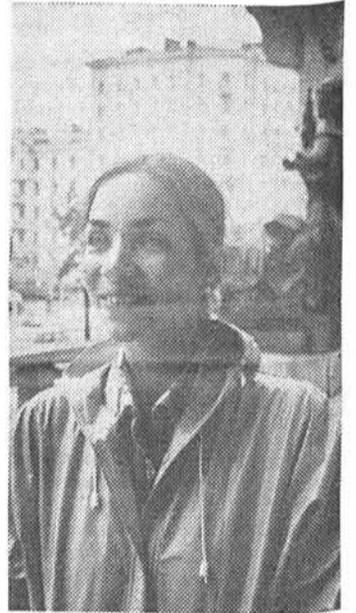
Пасля ўручэння савецкага пашпарта Аляксандра Зязюліна сказала:

— Сённяшні дзень я магу

жыванні, ідзе перабудова ва ўсіх галінах жыцця. Мы з Сашам верым у поспех перабудовы. І вось, паколькі я збіраюся застацца жыць на заўсёды ў Савецкім Саюзе, хачу быць непасрэдным удзельнікам гэтага знамянальнага часу перамен. Да таго ж тут у мяне глыбокія карані, з гэтай зямлёй мяне звязвае не адно пакаленне сваякоў, і я хачу быць раўнапраўнай з усімі людзьмі, якія акружаюць мяне. Вось я і звярнулася з просьбай аб прадастаўленні мне савецкага грамадзянства. І шчаслівая, што гэтая просьба была задаволеная, што цяпер я магу называць сябе грамадзянкай Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

— У нас цяпер многа шлюбаў савецкіх грамадзян з інашэземцамі. І часцей бывае, што муж і жонка пакідаюць Савецкі Саюз і едуць у іншую краіну. Чым было выклікана ваша рашэнне застацца іменна тут?

— Вядома, мне было б лягчэй і зручней жыць у Злучаных Штатах. Там я вырасла, выдатна ведаю жыццё, там мая мама, сястра і іншыя сваякі. Акрамя таго, тое становішча, якога я ўжо дасягнула, лічыцца ў Амерыцы значна вышэй сярэдняга і добра забяспечана матэрыяльна. У нас былі размовы на гэтую тэму, але мой муж быў катэгарычна супраць таго, каб паехаць адсюль. І я разумею яго пацудзі. Мне даводзілася назіраць, як жорстка і ўсё жыццё пакутуюць на чужыне людзі, якія пакінулі Радзіму. Яны да канца сваіх дзён не могуць прыжыцца ў іншай краіне. Мне б не хацелася, каб гэтак жа пакутаў і мой муж. Ну а для мяне перезд сюды значна лягчэй-

больш эфектыўная. Там сапраўды ў кожным выпадку выходзіць спецыяліст. А ў вас бывае і так, што дзяржава траціць грошы дарэмна. Цяпер у Савецкім Саюзе адбываюцца змены ў гэтай галіне. Падрыхтоўка спецыялістаў ставіцца пад кантроль прадпрыемстваў, дзе яны будуць працаваць. Ну а ў астатнім я магу сказаць, што задаволена сваім жыццём. Наша сям'я надзейна забяспечана. Мой муж працуе ў дзяржпрыёмцы на заводзе і добра зарабляе. Я пакуль яшчэ не працую поўнацю, але ўжо знайшла прымяненне сваім сілам. Думаю, што вельмі хутка стану карыснай для многіх беларускіх арганізацый, якія імкнуча наладзіць кантакты з замежнымі фірмамі.

У цэлым у Аляксандры Сяргееўна Нават ежа, аб якой так многа гаварылі ў ЗША і пужалі мяне, аказалася прыймальнай. І праблем з прадуктамі няма. Праўда, некаторыя рэчы раздражняюць мяне час ад часу. Але я бачу, што не толькі мяне, але і ўсіх людзей, хто тут жыве. На тое, каб не было падобных з'яўскажам, як чэргі ў магазінах, і накіравана перабудова. Я вельмі спадзяюся, што пры сённяшняй пастаноўцы пытанняў у эканамічнай і сацыяльнай сферах усе цяжкасці будуць вельмі хутка пераадолены. Перабудова, палітыка М. С. Гарбачова адкрываюць вялікія магчымасці перад савецкім народам. І я думаю, што ніхто ў свеце не зможа сказаць, што ў яго не хапае здольнасцей гэтыя магчымасці скарыстаць.

Рыгор ФАМЕНКА.

Scientists Study Farming Prospects on Lands Near Chernobyl

«Harvest» and «radiation» are the «in» words arousing a good deal of mass media interest, though not as much as they did less than a couple of years ago. Can we eat crops grown on lands contaminated by radiation? If so, what

should farmers grow there? What are they growing in fact?

Novosti correspondent Grigory Kolobov discusses some of these questions with Yevgeny Pankovets, chief of the radiological department at the Byelorussian Agro-Industrial Committee.

radiation. So we work in two important directions.

First, we have suggested a variety of land reclamation and agro-chemical measures and insisted on sharp increases in mineral fertilizer quotas. I'll explain why. Mineral fertilisers prevent plants from absorbing radioactive isotopes from land. The higher the concentration of potassium fertilisers in cultivated land the less radioactive cesium plants take in. If there is a shortage of potassium, more cesium will be ingested.

Second, we must minimize absorption by plots of contaminated elements from the soil and their subsequent ingestion by animals and people. We attach great importance to soil liming and we are still worried about the condition of grass on Byelorussia's numerous natural pastures and meadows. So we use slaked lime to prevent their contamination. Liming creates an alkali environment that prevents plants from absorbing radio nucleids. If you plough a meadow and then apply fertilizer and sow grass on it, the ingestion of strontium by plants drops 10 to 20 times.

Strontium and cesium, the

longest living radioactive isotopes, are our chief enemies. We must find an efficient means to purge both from nutrients circulation. By applying a package of measures we have achieved certain results. For example, cesium is absorbed splendidly in argillaceous soils and its absorption is irreversible because it finds its way into the crystal lattice and no longer poses any threat. As far as strontium is concerned, its ingestion by plants drops three to five times every five years.

Question: What safety precautions do farmers take when they work in the fields?

Answer: We provide farmers with changeable overalls and collective and individual protection means. Each farm has powerful washing machines. Tractor cabins are hermetically sealed. Clothes are sent into laundries for washing.

Question: We know that we eat milk and meat produced in the zone. What can you say about food radiation control?

Answer: No contaminated crops have come out of Byelorussia since the Chernobyl catastrophe. But things are not

that easy with meat and milk. So in some districts, particularly in the south of Byelorussia, meat and dairy products are given three checks for radioactivity — in the fields, at processing enterprises and on farmers private plots and at markets. The amount of contaminated produce is negligible, because it translates into net losses for farmers. Each farm employs a health officer responsible, above all, for checking food radioactivity levels. If contaminated milk is found, it would never be mixed with unpolluted product (as has been repeatedly alleged by the Western mass media). Polluted milk is sent to a milk factory where all filth is separated. The infected milk that contains radio nucleids is then processed into butter. The filth remains in waste residue which is not processed. All factories have been fitted out with laboratories to control milk quality at all stages of procession. All dairy products are also checked for radioactivity. So the situation with milk and dairy products is manageable.

It's different with meat. Wherever animals are fed with contaminated fodder meat is contaminated as well. So ani-

mals are checked before slaughter. If polluted, they are sent to a «clean» zone and fed with «clean» fodder. Every farm has such «animal sanatoria». Animals live there as long their bodies do not get rid of radio nucleids. If found fit after repeated checkups, they are sent to the slaughter house.

The above techniques are mind-bogglingly expensive, and yet the state has to bear the costs. Our scientists have been looking for ways to cut meat production costs. All research institutions under the Agro-Industrial Committee are in one way or another involved in projects associated with Chernobyl. These include the institutes of farm radiology, experimental veterinary, soil science, meat and dairy industry, and economics. They have recommended us to sow more grain and leguminous crops which are resistant to radioactive pollution.

Our department receives many proposals on ways to alleviate the Chernobyl aftermath. Some appear quite plausible and some have been tried in practice and will undoubtedly be accepted. Others, particularly those that have not gone beyond experiment, may be unacceptable. Our department's job is to evaluate the proposals and recommend whether they should be used or not. Some ideas are harmless but impractical and will only be a waste of time and resources if implemented.

We will continue to monitor radioactive compounds in the Chernobyl territory and work on farming methods suitable for the area. In short, we will have to provide a theoretical and practical backing of farm production in the area. Our research data and results are important not only to us. It is an experience many countries and peoples will want to learn.

(APN)

Scaling New Heights

The development of science in Byelorussia in conjunction with the USSR's scientific complex, has proceeded in three stages.

The first stage commenced after the October revolution when the Byelorussian people were able to form their own state. At that time the first educational institutions were established and studies in the fields of geology, biology, chemistry, agriculture, engineering, national history and cultural traditions launched. Of course, it cannot be compared to what there is today, yet we should not underestimate their significance as the earliest attempt to harness science for the overall development of our Republic.

The second, and the most fruitful, stage dates from the 1950s. That was when the modern scientific and technological complex of the BSSR was formed. The Republic's economy, which was almost totally destroyed during the Great Patriotic War, was restored with the help of the other fraternal Soviet republics. They not only restored what was demolished, but created essentially new industries — machine building, electronics, the machine-tool industry, radio engineering and computer technology. This gave rise to new fields of science which helped to solve urgent problems in socio-economic construction.

In those years, the organizational and material foundation was laid for mathematical schools (in the fields of algebra, algebraic geometry and differential equations) and the optical school in physics, which are now recognized internationally. Research in nuclear engineering, cybernetics, thermal physics, biology, genetics and physiology was started or continued.

The recent restructuring of the economy marks the beginning of a new period in science reorganization. By the turn of this millennium we hope to attain the best world standards in the fields of engineering and technology, and raise the quality of goods. Scientific research — in both fundamental and applied sciences — has been oriented towards man's needs.

Take such an important sphere as social ecology. This field of study has been included in the programmes of all of the Academy's research institutions. Thus, mathematicians are making a mathematical model of the genetic development of Byelorussia's plant and animal kingdom in the future. Physicists have devised instruments for monitoring and analysing the state of the air, water and soils. Ecologically safe technologies and materials are being developed. The Institute of the Rational Use of Nature will soon start functioning.

I could cite many other instances of science being used in the interests of mankind. And we plan to do more.

Vladimir PLATONOV,
President of the BSSR
Academy of Sciences

On photo: Minsk. Surganova street.

Photo by M. MINKOVICH.

UNDER THE UNESCO PROGRAMME

A group of Byelorussian specialists were awarded a diploma by the Soviet Committee for two projects of theirs for the Man and the Biosphere programme. Their research led to methods of analyzing and assessing the microclimate in housing estates, defined ways to improve the recreation zones and protect the water reservoirs and green belts of Byelorussian cities. Some proposals were also made for improving the urban environment and creating the proper conditions for people's rest and recreation.

The studies were supervised by the Byelorussian Research Institute of Urban Construction. The projects advanced by the Institute met the approval of representatives of the national committees of the socialist community countries in Budapest, Leipzig and Szczecin.

THE FIRST PRIZE GOES TO

MINSK STUDENTS

Fifth-year student Sergei Yevlampiev and third-year student Oleg Lyashkevich of the Byelorussian State Theatrical Art Institute were awarded first prize in the traditional Herb Lubalin International Student Design Competitions held in the USA.

Over 1,100 students from 32 countries took part in this competition on the theme «Why hunger? Why poverty?». The competition was sponsored by the International Typeface Corporation which issues and disseminates graphic works under licence all around the world.

The works which won awards were exhibited in New York.

У КОЖНАГА народа ёсць сыны, чые імёны залатымі літарамі ўпісаны ў аналы нацыянальнай гісторыі. Для беларусаў такім з'яўляецца Францыск Скарына. Палымінае слова, высакародная справа гэтага выдатнага прадстаўніка эпохі Адраджэння, вучонага-энцыклапедыста, асветніка-патрыёта, заснавальніка ўсходнеславянскага кнігадрукавання складаюць горадасць і славу беларускага народа. Велічная постаць Скарыны займае годнае месца сярод буйнейшых дзеячаў еўрапейскай культуры, імёнамі якіх ніколі не перастае ганарыцца ўдзячнае чалавецтва. Гуманістычны пафас Рэнесансу ляжыць у аснове ўсёй творчай дзейнасці Скарыны, чые 500-годдзе з дня нараджэння рыхтуецца адзначаць культурная грамадскасць усяго свету.

На радзіме слыннага палачаніна мэтанакіраваная падрыхтоўка да скарынінскага юбілею была распачата яшчэ ў 1980 годзе, калі Камісія Акадэміі навук Беларускай ССР па вывучэнню культурна-гістарычнай спадчыны Францыска Скарыны распрацавала рэспубліканскую комплексную праграму ў галіне грамадскіх навук «Францыск Скарына — вялікі беларускі асветнік-гуманіст, выдатны дзеяч славянскай культуры». Праграма прадугледжвае глыбокае ўсебаковае вывучэнне жыцця і дзейнасці Скарыны, правядзенне навуковых канферэнцый і іншых мерапрыемстваў па ўвекавечна памяці беларускага першадрукара, а таксама падрыхтоўку і выданне навуковых прац, прысвечаных яго творчай спадчыне.

На адной з прац, выкананых у адпаведнасці з планам рэспубліканскай комплекснай скарынінскай праграмы, хочацца спыніцца больш падрабязна. Прыгожая, з добрым мастацкім густам аформленая кніга «Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў» нядаўна выйшла ў свет у выдавецтве «Навука і тэхніка». Яна падрыхтавана вядомым даследчыкам старажытнай беларускай літаратуры, старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук БССР, кандыдатам філалагічных навук Віктарам Дарашкевічам.

Як вядома, дакументальных біяграфічных звестак пра Скарыну захавалася вельмі мала. Мы дакладна не ведаем ні года яго нараджэння, ні года смерці. Нямаюць пытаньняў выклікаюць і іншыя шматлікія эпизоды жыццявага і творчага лёсу Ф. Скарыны. Так, дакументальна не поўнасьцю высветлены абставіны яго знаходжання ў Кракаве, Капенгагене, Падуі, Празе, Вільні, Вітэнбергу, Познані, Маскве. Мы да крыўднага мала ведаем пра арганізацыю друкарняў, пра дзелавыя і асабістыя сувязі, пра род Скарынаў. Да сённяшняга дня вядуцца спрэчкі нават наконт таго, як правільна вымаўляць яго імя: Францыск ці Францішак. А яшчэ ж не так далёка адышлі часы, калі яго памылкова называлі Георгіем... Што ж, тым большую каштоўнасць у гэтых умовах набывае кніга В. Дарашкевіча, якая цалкам пабудавана на прынцыпе павагі да дакумента, да правэранага, навукова асэнсаванага факта.

Зборнік адкрываецца грунтоўнай аналітычнай прадмовай, дзе аўтар, у прыватнасці, адзначае, што падзвіжніцкая дзейнасць Францыска Скарыны, заснавальніка рэнесансна-нацыянальнай традыцыі ў культуры ўсходнеславянскіх народаў, з'явілася заканамерным і прагрэсіўным вынікам сінтэзу і далейшага развіцця перадавога айчыннага і сусветнага, пераважна заходнеўрапейскага вопыту. Яна была падрыхтавана ўсёй шматвяковай гісторыі беларускага народа. Па шматграннасці сваёй натуры, вучонасці, сіле думкі, прадпрымальнасці, творчай смеласці і шырыні поглядаў Скарына быў тыпова рэнесансным, еўрапейскім і разам з тым глыбока славянскім і беларускім дзеячам. Сапраўды, як творчая асоба Скарына (выхадзец з беларускай сям'і) канчаткова сфарміраваўся ў заходнеўрапейскім культурным асяроддзі, аднак ён не страціў нацыянальнага аблічча, а ўсю энергію, талент і энцыклапедычныя веды аддаў радзіме, патрыятычнаму служэнню «посполитому люду русскаго языка», разумеючы пад ім усю ўсходнеславянскую супольнасць. Таму так важна зразумець гарачы патрыятызм і ў пэўнай ступені народныя карані светапогляду, што трымалі Скарыну, як магутнае дрэва на зямлі, і не далі яму адарвацца ад роднага народа. З гонарам і пачуццём уласнай годнасці зазначаў Францыск Скарына ў сваіх кнігах, што паходзіў ён «із славного града Полоцка», які ў канцы XV — пачатку XVI стагоддзя быў адным з найбольш буйных эканаміч-

ных, палітычных і культурных цэнтраў Беларусі. У гэтым горадзе і закладваліся асновы светапогляду будучага беларускага вучонага, культурнага дзеяча, асветніка, пісьменніка, паэта, перакладчыка і мастака...

Ацэньваючы шырокую, шматгранную дзейнасць Скарыны, даследчык лічыць найбольш велічым яго подзвіг як усходнеславянскага першадрукара і гуманіста-асветніка.

Шмат увагі аддае даследчык раскрыццю самабытнасці мастацкага афармлення скарынінскіх выданняў, асветніцка-педагагічнай і гуманістычнай скіраванасці дзейнасці першадрукара, якая заключаецца ў выкарыстанні ім кнігадрукавання як магутнага сродку выхавання і асветы народа.

У прадмове да зборніка скарынінскіх дакументаў знайшлі сваё яркае адлюстраванне грамадска-палітычныя, фі-

ча, Маючы ў сабе жывы адэкватны адбітак даўно адышоўшы дзён і падзей, гэтыя дакументы даносяць да нас подзвігі Гісторыі...

Выключна каштоўнымі з'яўляюцца актывыя запісы Падуанскага ўніверсітэта ад 1512 года пра наданне Францыску Скарыне годнасці доктара медыцынскіх навук. Акрамя зместу гэтых дакументаў, звяртае на сябе ўвагу і іх стыль, які спалучае ў сабе архаізмы, канцылярызмы, паўторы, арнаментальна-дэкаратыўныя моўныя элементы, складаныя сінтаксічныя структуры. І хочацца адзначыць несумненную творчую ўдачу Віктара Дарашкевіча — перакладчыка, які здолеў сродкамі беларускай мовы перадаць асаблівасці лацінскага тэксту.

«...У пятніцу пятага лістапада, — гаворыцца ў дакуменце, — у Падуі ў храме святога Урбана а гадзіне 17-й на скліканай і ў звычайным парадку сабранай

лікія намаганні пляменніка Рамана, дапамога віленскага каталіцкага епіскапа Яна, у якога Скарына служыў лекарам і сакратаром, каб адмяніць несправядлівы прысуд і вызваліцца з турмы. Пэўнай кароль і вялікі князь Жыгімонт і выдаў Францыску Скарыне дзве прывілейныя граматы ад 21-га і 25-га лістапада 1532 года, якімі кароль браў пад асабістую апеку беларускага грамадзяніна і вызваляў яго з-пад улады звычайнага караляўскага грамадзяніна ад 25-га лістапада, — апрача нас саміх альбо спадчыннікаў нашых як у Каралеўстве, так і ў Вялікім княстве Літоўскім, на землях Прусіі і Жамойці і ў іншых уладаннях нашых не мае права прыцягваць яго да суда і судзіць, якой бы ні была важнай ці нязначнай прычына яго выкліку ў суд...

Не смеіць наогул умяшвацца ў яго справы, якія ён ні былі яны важныя ці нязначныя, учыняць яму якое-небудзь насілле ці арыштоўваць альбо затрымоўваць яго маёмасць, альбо прымушаць прыганага доктара Францыска да выканання якіх-небудзь павіннасцей ці гарадскіх службаў роўна з другімі жыхарамі таго горада, які ён сабе выбера для пражывання.

І няхай ніхто з вас не адважыцца на гэта пад страхам кары...»

Вядома, сам факт з'яўлення караляўскіх прывілейных граматаў (іх тэксты поўнасьцю друкуюцца ў зборніку) сведчыць пра прызнанне заслуг Скарыны, разам з тым гэта і паказчык таго, у якіх няпростых умовах даводзілася жыць і працаваць нашаму першадрукару, калі сам кароль быў вымушаны ўмяшвацца ў яго лёс і бараніць яго.

В. Дарашкевіч уключыў у зборнік і навішнія дакументы, прысвечаныя Скарыне. Гэта, у прыватнасці, акт Літоўскай метрыкі за 1526 год, паводле якога Францыск Скарына выступаў у якасці сведкі пры падпісанні акта аб заснаванні парафіі, касцёла і школы ў мястэчку Вясей Гродзенскага павета. Вытрымкі з гэтага дакумента ў зборніку перакладваюцца і публікуюцца ўпершыню.

У 1984 годзе з Польшчы былі дасланы невядомыя скарынінскія дакументы, якія былі знойдзены ў Галоўным архіве старажытных актаў у Варшаве. Гаворка ідзе пра дзве копіі судовых дэкрэтаў караля Жыгімонта Аўгуста ад 17-га жніўня і 15-га снежня 1552 года, дадзеных у Гданьску і Вільні, адносна апеляцыі па справе Анковіча і Тоўсціка з-за «добра нябожчыка Францыска Скарыны». Тэксты гэтых дэкрэтаў таксама ўпершыню друкуюцца на старонках зборніка.

Каштоўнасць караляўскіх дэкрэтаў 1552 года, на думку В. Дарашкевіча, заключаецца ў тым, што «яны разам з граматай чэшскага караля Фердынанда I ад 29 студзеня 1552 года праліваюць дадатковае святло на час смерці Скарыны. Не выпадкова, што ў трох гістарычных дакументах 1552 года гаворка ідзе пра Скарыну як нябожчыка і пра юрыдычныя клопаты асоб, зацікаўленых у атрыманні часткі спадчыны Скарыны. Яны пачалі клапаціцца пра гэта неўзабаве пасля яго смерці. Таму, на наш погляд, ёсць падстава сцвярджаць, што Скарына памёр у канцы 1551 года ці ў студзені 1552 года».

Гэта — лагічная выснова, аднак і яна патрабуе дадатковых прамых і ўскосных доказаў...

Новы зборнік дакументаў і матэрыялаў пра вялікага ўсходнеславянскага першадрукара і асветніка-гуманіста — гэта плён вялікай, карпатлівай падрыхтоўчай працы беларускага даследчыка скарыназнаўцы Віктара Дарашкевіча — працы, якая прадугледжвае ўважлівае стаўленне да кожнай акалічнасці, кожнага слова, кожнага нюанса.

Апублікаваныя ў зборніку дакументы іх пераклады і інтэрпрэтацыя, іншыя матэрыялы, сабраныя пад адной вокладкай і размешчаныя ў адпаведным тэматычным і храналагічным парадку, пашыраюць і ўзбагачаюць нашы веды аб жыцці і дзейнасці Францыска Скарыны. І можна не сумнявацца, што праца В. Дарашкевіча будзе з прыхільнасцю сустрачаць не толькі спецыялістамі-літаратуразнаўцамі, гісторыкамі, філосафамі, славістамі, але і знойдзе жывы водгук у душы ўсіх тых, хто шануе гісторыю роднай культуры. Разам з тым нельга не адзначыць (і гэта цудоўна ўсведомляе і Віктар Дарашкевіч), што на шматлікіх фактах біяграфіі Скарыны, яго творчай дзейнасці яшчэ і сёння пакуль што стаяць пячаць загадкавасці і таямнічасці. Так што наперадзе новыя даследаванні, новыя пошукі ў архівах і кнігасховішчах нашай краіны, Польшчы, Чэхаславакіі, Румыніі, Даніі, Ватыкана... Хай жа будзь яны шчаслівыя!..

Леанід КАЗЫРА.

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА: ЖЫЦЦЁ, ДАКУМЕНТЫ

НІВОДНАГА ГОЛАСУ СУПРАЦЬ

ласофскай, эстэтычнай, мастацкай, перакладчыцкай погляды і прынцыпы выдатнага беларускага гуманіста, і робіцца слушная, абгрунтаваная выснова аб тым, што дзейнасць Скарыны ўвабрала ў сябе лепшыя агульнаеўрапейскія культурныя дасягненні, склала цэлую эпоху ў станаўленні беларускай і ўсходнеславянскіх культур і шмат у чым прадвызначыла характар іх будучага развіцця. Творчасць Скарыны адыграла выдатную ролю ва ўмацаванні сувязей паміж Усходам і Захадам, паміж братамі славянскімі і іншымі народамі Еўропы, аказала значны ўплыў на абуджэнне і фарміраванне нацыянальнай свядомасці сла-

святой Калегіі слаўнейшых падуанскіх дактароў мастацтваў і медыцыны па даручэнню найдастойнейшага доктара мастацтваў і медыцыны пана Тадэя Мусяці, віцэ-прыёра вышэйназванай Калегіі, са згоды райцаў указанай Калегіі, ва ўводным слове прыёр сказаў: «Найдастойнейшыя паны дактары! Прычына склікання Вашых дастойнасцей наступная: прыбыў нейкі вельмі вучоны малады чалавек, доктар мастацтваў, бедны, родам з надзвычай далёкіх краёў, магчыма, на чатыры тысячы мільяў і больш ад гэтага слаўнага горада, для таго, каб узвялічыць славу і бляск Падуі, а таксама красуючыя супольнасці філосафаў гімназіі і святой нашай Калегіі».

Ён звярнуўся да Калегіі з просьбай дазволіць яму ў якасці дару і асобай міласці падвергнуцца з ласкі божай выпрабаванням у галіне медыцыны пры гэтай святой Калегіі. Калі, Вашы дастойнасці, дазволіце, прадстаўляю яго самога. Малады чалавек і вышэйзгаданы доктар носіць імя пана Францыска, сына нябожчыка Лукі Скарыны з Полацка, русін».

Пасля гэтага запрасілі магістра Францыска, і ён пакорліва і ветліва прасіў з ласкі божай дапусціць яго да выпрабаванняў па медыцыне, як было вышэй сказана выступаўшым раней панам віцэ-прыёрам. Ён абяцаў шырыць усюды славу, гонар і карысць гэтай Калегіі і кожнага з дактароў паасобку.

Пасля гэтых слоў Калегія прыступіла да абмеркавання і апытвання яго. Вышэйназваны пан віцэ-прыёр сказаў: «Паны дактары, Вы выслухалі гэтага беднага і вучонага юнака. Калі хто-небудзь хацеў бы што-небудзь сказаць, няхай устане і скажа, дапоўніць яго». І нарэшце, пасля шматлікіх прамоў і выказванняў гэтых паноў дактароў, пан віцэ-прыёр сказаў асобам ніжэй названым галасаваць такім чынам, а іменна: «Хто згаджаецца, каб гэтак пана Францыска надаць з ласкі божай медыцынскую годнасць пры захаванні ўсіх патрабаванняў, хай кіне свой голас у урну пацвярджалую, чырвоную; хто не згаджаецца, хай кіне ў адмоўную, зялёную». І праведзенае такім чынам галасаванне не дало ніводнага голасу супраць».

Безумоўна, усе дакументы, што змешчаны ў зборніку Віктара Дарашкевіча, маюць сваю навуковую і пазнавальную вартасць, кожны з іх мае свае адметныя рысы, кожны з іх па-свойму высвечвае асаблівасці творчасці, жыцця, светапогляду, характару Скарыны, яго часу і акружэння...

Дакументальныя матэрыялы пераконаўча паказваюць, што жыццёвы шлях беларускага першадрукара не быў успяпаным лаўрамі. Пэўныя эпизоды яго біяграфіі звязаны з драматычнымі падзеямі, са складанымі перыпетыямі лёсу. Так, у лютым 1532 года Францыск Скарына быў беспадстаўна арыштаваны і пасаджаны больш як на чатыры месяцы ў пазнанскую турму. Спатрэбіліся вя-

вянскіх народаў. Сваімі кнігамі Францыск Скарына ўпершыню так магутна і адкрыта сцвердзіў дэмакратычны зварот да ўсіх слаўў народа. Іменна ён зрабіў прарыў у новую па сваю характару грамадска-літаратурную свядомасць сярод беларусаў і, прыўзняўшыся над сярэдневяковым, «каставым» мысленнем, паклаў дабратворны пачатак дэмакратызацыі ўсходнеславянскіх нацыянальных культур. Самааддана праца Скарыны стала натхняючым прыкладам для многіх дзеячаў культуры новай пары. Багатыя гуманістычныя скарынінскія традыцыі развівалі Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Іван Фёдарав, Пётр Мсціславец, браты Мамонічы, Мялецкі Смацькі, Сімяон Полацкі...

У змест зборніка ўвайшлі дакументы пра жыццё і дзейнасць Скарыны, яго родзічаў і матэрыялы, праблематычна звязаныя з яго імем. Асноўная частка дакументаў і матэрыялаў здабыта з рэдкіх і унікальных выданняў, з айчынных і замежных архіваў.

Скарынінскія дакументы... Гэта бяспэжны першакрыніцы для ўсіх пакаленняў даследчыкаў, гэта цікавейшыя пазнавальныя матэрыялы для «звычайнага» чыта-

ПЕРАБУДОВА І ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС

У ГІСТОРЫІ
ЎСЁ ТРЭБА
ЗРАЗУМЕЦЬ

Сёння ў нас многія змянілі кола чытанія: перавага аздаецца газетам і часопісам. Любы дэтэктыў страчвае перад матэрыяламі «эпохі застою» ці трагічнай хронікай пакуг нявінлых людзей у перыяд культуры Сталіна, ці, нарэшце, перад аналізам накопленых у грамадстве праблем, якія ўпершыню адкрыта абмяркоўваюцца на старонках друку. Цяпер, напэўна, яшчэ немагчыма гаварыць аб «напоўненасці» савецкага чытача інфармацыяй, але пэўная прыдзірлівасць ужо з'явілася: ён наўрад ці будзе задаволены старымі або палавінчатымі звесткамі. Але і ва ўмовах такой жорсткай канкурэнцыі прыкметным стала з'яўленне артыкулаў «Вам, з другога пакалення». «І нам урокі мужнасці дадзены» ў часопісе «Октябрь». Яны належаць пяру літаратурнага крытыка Юрыя Бурціна, які ў 1988 годзе спыніў сваё амаль 15-гадовае маўчанне. Гэтыя артыкулы значна «паднялі планку» вастрэні абмяркоўваемых у грамадстве праблем.

На пытанне ці бачыць ён нейкія аналогіі паміж тым, што адбываецца ў літаратурным свеце ў краіне сёння, і тым, што было ў 60-х гадах, Бурцін адказаў:

— Аналогія ў многім прамая. Працэс дэмакратызацыі, які пачаўся ў сярэдзіне 50-х гадоў, быў спробай вырашэння тых жа самых задач, якія са стратай двух дзесяцігоддзяў павінна вырашыць цяперашняя наша перабудова. Гэта з аднаго боку. А з другога — ёсць нешта агульнае і ў тым, што перашкаджае гэтаму працэсу, як тады, так і цяпер. З сярэдзіны 60-х гадоў ён усё больш яўна заглушаўся, і к кашу дзесяцігоддзя практычна адзіным, так сказаць «незатапаным вугельчыкам» заставаўся «Новый мир» Твардоўскага. Агаваруся: я маю на ўвазе ўсё-такі вялікія «вуглі». Цяпер да настра дэмакратызацыі падбіраюцца тыя ж самыя сілы, што «тапталі» «Новый мир» 20 год назад. Гэта людзі, якія актыўна не зацікаўлены ў перабудове, таму што яна выбівае іх са зручных крэслаў, перашкаджае працягваць паразітычнае існаванне; яны карыстаюцца апробаванай зброяй — ідэалагічнымі жупеламі. У прыватнасці, год назад на пасяджэнні сакратарыята Саюза пісьменнікаў Расіі ў выступленні амаль усіх, хто браў слова, гучалі тыя ж і нават яшчэ больш панічныя інтанацыі, як існалі, накіраваныя на існуючага працэсу размывання нашых каштоўнасцей, ганьбавання савецкага ладу...

— Многіх сёння хвалюе праблема гарантый публічнасці...

— Яны толькі выпрацоўваюцца. Сістэма інфармацыі ў краіне склалася ў сталінскую эпоху як інструмент уздзеяння дзяржавы на грамадства. Часта паўтараюць ленінскія словы аб тым, што газета — гэта калектыўны агітатар, калектыўны прапагандыст, калектыўны арганізатар. Сапраўды, любы орган інфармацыі, нават незалежна ад свайго жадання, гэтую ролю выконвае.

— Але, па-першае, у тыя часы наша прэса — менавіта ў сілу таго, што яна стала рычам кіравання, — страціла здольнасць бачыць там ні было сур'эзна пераканаць, а ўжо тым больш арганізаваць, хаця, здавалася, толькі гэтым і займалася. Вучыла сялян, калі сець і ўбіраць, сталявараў — як варыць сталь, і г. д. А па-другое, да апошняга часу адышла на задні план тая акалічнасць, што друк — яшчэ і голас грамадства, спосаб яго самавыяўлення і ў такім выпадку — спосаб яго самаарганізацыі, самакіравання.

— У сувязі з гэтым у мяне ёсць дзве прапановы. Першая: кожны грамадзянін Савецкага Саюза павінен мець права ў той газеце ці часопісе, якія чымсьці выклікалі ў яго прэччанне, апублікаваць сваё меркаванне. Рэдакцыя не адказвае за гэтыя публікацыі і не ўмешваецца ў іх. Другое. У нас фактычна над кожным органам друку ёсць непасрэднае начальства. Скажам, часопіс «Новый мир» — орган Саюза пісьменнікаў СССР, «Літаратурная Россия» — Саюза пісьменнікаў РСФСР, любая абласная газета — орган абкома і аблвыканкома. Дзейнасць гэтых органаў друку ўжо абавязкова абмежавана ведамасным ці іншым падпарадкаваннем. Між тым існаванне некаторых адзінкавых назаведамасных выданняў, напрыклад штогодніка «Огонёк», даказвае, што можна абходзіцца і без гэтага.

— Летась у часопісе «Октябрь» з'явіліся вашы артыкулы, якія атрымалі шырокі водгук. Ці цяжка было іх апублікаваць? Ці ёсць і цяпер тэмы, па якіх вы не можаце выказацца ў друку?

— Не ведаю, ці ёсць цяпер што-небудзь, пра што сказаць у прынцыпе немагчыма.

Напрыклад, я сумняваюся, што першы з названых вамі артыкулаў, дзе адкрыта гаворыцца аб сацыяльнай сітуацыі 60-х гадоў, пра Хрушчова, пра апазіцыі ў «Новом мире», будзе апублікаваны. Аднак ён убачыў свет хутка і без перашкод. А вось артыкул «І нам урокі мужнасці дадзены», дзе ў крытычным плане ўпамнуты імёны некаторых сённяшніх дзеячаў літаратуры, — значна менш востры па зместу — давалася пранесці праз 9 маскоўскіх выданняў... І гэта характэрна. Яшчэ і цяпер лягчэй абвясціць архісмелю і архіновыя ідэі, чым імя чалавека, які займае якое-небудзь становішча ў бюракратычным свеце ці — што яшчэ больш важна — у «клане», ад якога залежыць лёс рэдактара.

— Якія праблемы хвалююць вас больш за ўсё? Аб чым важным вы хацелі б напісаць у першую чаргу ці ўжо напісалі?

— Напрыклад, дзім з'явіўся мой артыкул аб нашай выбарчай сістэме. Саветы народных дэпутатаў, якія народжаны творчасцю мас у час рэвалюцыі 1905—1907 гадоў і сталі органамі ўлады пасля Кастрычніка 1917 года, па першым часе былі цалкам дэмакратычнымі. Аднак у сталінскую эпоху яны мала-памалу ператварыліся ў адзін з рычагоў улады — улады не народнай, а НАД народам, У АДНОСІНАХ да народа.

Ключавы пункт, дзе адбылося скажэнне дэмакратычнай прыроды Саветаў, — гэта, я думаю, выбарчая практыка. Вылучэнне кандыдата ў дэпутаты належыць нейкім закулісным сілам, якія пакідаюць выбаршчыку магчымасць толькі прагаласаваць «за» ці «супраць», што, дарэчы, на выніках выбараў адбываецца нязначна і што ператварае дэпутата ў чалавека, выбранага не народам, а кіраўнікамі. Мне б хацелася напісаць пра тое, што кіруючая роля партыі не павінна асацыявацца з вольным замашчэннем народнай ініцыятывы.

Яшчэ адна тэма — гэта спроба разабрацца ў гісторыі нашых адносін да Сталіна. У якасці нейкай мадэлі я хачу ўзяць пазію Твардоўскага, паэта, надзвычай укаранёнага ў народным жыцці, у народных пачуццях. Свядомасць чалавека 60-х гадоў, калі быў выкрыты культ асобы Сталіна, не змагла знайсці вырашэння такой складанай праблемы: як злучыць у адно, сінтэзаваць вядомыя ўжо ў той момант сталінскія злачынствы з тымі здзяйсненнямі і перамогамі, якіх дасягнуў народ разам са Сталіным, пад яго кіраўніцтвам? Паколькі адносінны да Сталіна мяняюцца, значыць, існуе не толькі духоўны, але і некаторы аб'ектыўны працэс. Мая задача — зразумець яго сутнасць.

— У гэтым духоўным працэсе, мне здаецца, немалаважную ролю адыгрывае літаратура. Адзін з першых твораў, прысвечаных перыяду культуры асобы Сталіна (дарэчы, апублікаваны ў «Новом мире» Твардоўскага), — аповесць Салжаніцына «Адзін дзень Івана Дзяснісавіча». Якая розніца паміж Салжаніцыным тых год і Салжаніцыным сёння?

— Мяркуючы па тым, што я чытаў, адбылася відавочная эвалюцыя, якая, дарэчы сказаць, пачалася яшчэ да высылкі Салжаніцына з СССР у 1973 годзе. Як я ўжо пісаў, ператварэнне часткі тагачаснага дэмакратычнага руху ў апазіцыіны, немагчымасць адкрыта выказаць сваю нязгоду з афіцыйнай лініяй і звязаныя з гэтым нелегальныя формы палітычнага самавыяўлення — усё гэта драматычна адбылася на многіх лэсах.

Можна толькі гадаць, што было б, калі б Салжаніцын атрымаў Ленінскую прэмію (як гэта ледзь не здарылася ў 1964 годзе) за свой глыбока праўдзівы і народны па сваёй сутнасці твор, калі б быў апублікаваны раман «Ракавы корпус», на чым настойваў Твардоўскі, калі б крытыка злчынстваў сталінскага рэжыму не стала арганізавана заглушацца...

У 70-я гады чым далей, тым больш у Салжаніцыне бярэ верх публіцыст. Ніхто з такой сілай не крыкнуў аб злчынствах сталінскай пары, як ён. Аднак у пэўным палітычным становішчы, пранікаючыся ўсё большай непрыкрымасцю ў адносіннах да таго грамадскага ладу, у якім ён жыў, Салжаніцын, на маю думку, ператвараўся ў чалавека, усё менш здольнага да гістарычнага погляду на гэты лад і аб'ектыўна-гістарычны прычыны яго ўзнікнення. Паслядоўнасць адмаўлення, пазбаўленая гістарызму, прывяла пісьменніка да перакосу ў яго погляда на ўсю перспектыву айчынай і сусветнай гісторыі.

Твардоўскі, калі параўноўваў яго з Салжаніцыным, на мой погляд, значна больш укаранёны ў народным жыцці. Помнячы, скажам, энтузіязм 30-х гадоў, паэт не мог яго перакрэсліць і тады, калі яго адносінны да гэтага перыяду моцна змяніліся: ён павінен быў увабраць яго ў сябе, суаднесці з новым вопытам, знайсці нейкі сінтэз таго і другога. Салжаніцын змог многае як бы адрэзаць, перакрэсліць. Але ў гісторыі такія аперацыі заўсёды небяспечныя. Нічога нельга выключыць з гісторыі, усё трэба зразумець...

Алена ШАХАВА.

ВЕРНУТЫЯ ШЭДЭЎРЫ

Выстаўка «Скарбы, вернутыя народу», якая адкрылася ў Мінску ў Палацы мастацтва, — незвычайная. Арганізатары яе Беларускі фонд культуры, Міністэрства ўнутраных спраў БССР, Саюз мастакоў Беларусі, Міністэрства культуры БССР вынеслі на глядацкі суд карціны, прадметы культуры мастацтва, якія ў свой час былі выратаваны супрацоўнікамі крымінальнага вышуку Міністэрства ўнутраных спраў БССР, а таксама таможнікамі Брэста і Гродна.

Прысвечаная 70-годдзю савецкага крымінальнага вышуку, экспазіцыя раскрывае яго работу ў крыху нечаканым ракурсе... Карціна невядомага аўтара, напісаная ў 1821 годзе, якая адлюстроўвае батальныя сцэны, «Партрэт жанчыны з дзіцем» Ф. Шэнберга [1911 год], «Партрэт дзяўчыны», выкананы невядомым мастаком у першай палове мінулага стагоддзя, эцюд Р. Краўса «Горнае возера» (1893 год) і іншыя жывапісныя творы, што з'яўляюцца гістарычнай і мастацкай каштоўнасцю, маглі б даўно апынуцца за мяжой, папоўнішы калекцыі дзялкоў ад мастацтва, калі б на шляху раскрадальнікаў не сталі работнікі крымінальнага вышуку і таможнікі.

Тое ж самае тычыцца і шматлікіх ікон, вырабаў з мельхіёру, латуні, каштоўных матэрыялаў, прадметаў культуры мастацтва.

а таксама вырабаў вядомай пецярбургскай фірмы Фабержэ. Сёння гэтыя творы знаходзяцца ў экспазіцыі Брэсцкага краязнаўчага музея, Гродзенскага музея гісторыі рэлігіі і этнізму, Музея старажытнай беларускай культуры ІМЭФ АН БССР, а з іх і прадстаўлены на выстаўку.

НА ЗДЫМКАХ: у зале выстаўкі; кубак XIX стагоддзя; «Святое сямейства». XVIII стагоддзе. Гродзенская вобласць. Фота Я. КАЗЮЛІ.

ГОСЦІ
З В'ЕТНАМА
Ў МІНСКУ

Паміж правінцыяй Бінь Чо Тхьен і Беларуссю існуюць трывалыя сяброўскія і культурныя сувязі. Рэдакцыя часопіса «Зонг хуонг» («Водарная рака»), які выходзіць у гэтай правінцыі, у 1984 годзе адзін са сваіх нумароў прысвяціла беларускай літаратуры. Тады былі апублікаваны вершы Пімена Панчанкі, Анатоля Грачанікава, апавяданне Васіля Быкава і артыкул пра сучасную беларускую літаратуру Уладзіміра Гніламёдава. Былі змешчаны таксама вершы в'етнамскіх паэтаў пра Беларусь, пра Янку Купалу.

Нядаўна Мінск наведалі паэт, сакратар Саюза пісьменнікаў СРВ Нгуен Хоо Дзьем і галоўны рэдактар часопіса «Зонг хуонг» То Нгуан.

Госці азнаёміліся з выдатнымі мясцінамі горада-героя Мінска. Музеям гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, наведлі мемарыяльны комплекс «Хатынь». Дом творчасці пісьменнікаў «Іслач».

Адбыліся сустрэчы з ка-

лектывам рэдакцыі часопіса «Неман», у Беларускай таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. У гутарцы ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі ўдзельнічалі сакратары праўлення СП БССР Алесь Жук, Васіль Зуёнак, галоўны рэдактар часопіса Анатоля Кудравец і загадчык аддзела пазіі часопіса Браніслаў Спрычан. Размова ішла аб умацаванні творчых сувязей паміж пісьменнікамі Беларусі і правінцыі Бінь Чо Тхьен, аб творчым супрацоўніцтве паміж часопісамі «Неман» і «Зонг хуонг».

А. ГАРДЗІЦКІ.

XXXI,
ТРАДЫЦЫЙНАЯ...

Прайшла традыцыйная, XXXI Дэкада самадзейнага мастацтва калектываў Палаца культуры Бельсаўпрофа. Сёлета артысты-аматары паказалі сваё майстэрства за межамі Мінска і нават рэспублікі. Напрыклад, у Полацку, у вядомым Сафійскім саборы выступаў народны хор ветэранаў вайны і працы. Вільноўцы цёпла віталі народны ансамбль камернай музыкі. Народная вакальная студыя выязджала ў санаторый «Аксакаўшчына» пад Мінскам, а артысты народнай харавой капэлы выступілі перад адпачываючымі ў санаторый «Крыніца».

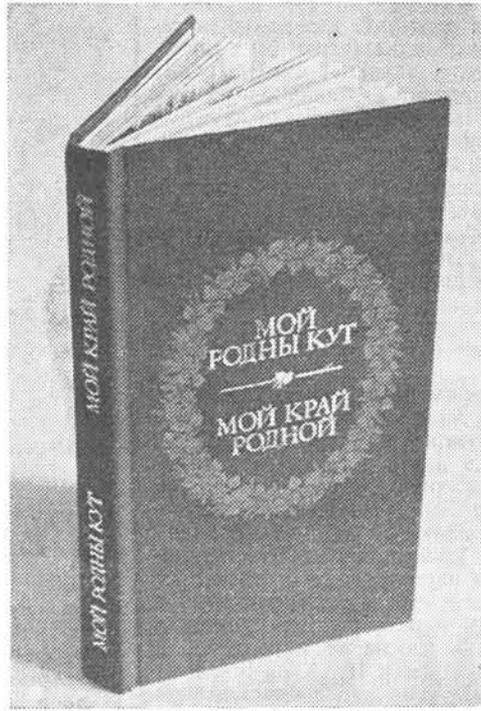
ВЫПУШЧАНА БЕЛАРУСКІМІ ВЫДАВЕЦТВАМІ

Зборнік вершаў беларускіх паэтаў аб роднай прыродзе «Мой родны кут» выйшаў у выдавецтвах «Беларусь» і «Мастацкая літаратура» на беларускай і рускай мовах. У прадмове да яго Янка Сіпакоў піша: «Кожны павінен любіць свой край. Бо чалавек, які любіць зямлю, на якой нарадзіўся і якая ласкава называе яго сваім сынам, павяжае свой край, які ўзгадаваў яго, робіцца моцны і мудры — ён не зможа тады пагардліва ставіцца да іншых краёў, іншых зямель».

У зборніку прадстаўлены такія вядомыя вершы, як «Бацькаўшчына» Янкі Купалы, «Возера» Максіма Багдановіча, «Лясам Беларусі» Якуба Коласа, «Люблю» Канстанцыі Буйло, а таксама паэтычныя мініяцюры сучасных аўтараў.

Дзякуючы цудоўным перакладам Я. Хелемскага, Н. Кісліка, І. Бурсава, І. Шклярэўскага рускамоўныя чытачы змогуць далучыцца да пранікнёных вобразаў нашай зямлі, адчуць яе сціплую прыгажосць, адметнасць і самабытнасць.

Арганічна ўпісваюцца ў паэтычную тканіну зборніка каляровыя фотаздымкі, на якіх краявіды беларускай зямлі ў розную пару года.

ЦІКАВА ВЕДАЦЬ

ЯК РАНЕЙ ХАТУ БУДАВАЛІ

Ой, няпростая гэта справа — пабудаваць сялянскую хату. Колькі ўсяго ведаць трэба было! І не толькі будаўнічыя хітрыкі, але і звычаі, якія звязаны з будаўніцтвам.

Вось, напрыклад, калі ставіў гаспадар новую хату недзе проста на выгане, то адразу памылку рабіў, бо трэба было найперш жыта на гэтым месцы пасеяць, інакш, лічылася, галоднае жыццё будзе ў жыхароў хаты.

Але і гэта не ўсё. Трэба было забяспечыць не толькі адносна сытае жыццё, але і дабрабыт. Таму гаспадар звычайна даваў майстрам-будаўнікам манету, якая клалася пад кут хаты. Мяркуюце, так проста пакласці? Не, каб грошы ў хаце вяліся, трэба было класці пад адпаведны кут. Агульны рэцэпт просты: змясціць манету пад кут, дзе абразы вісяць. А дзе той кут, у якім абразы вісяць? Хата ж яшчэ не пабудавана. Таму павінен гаспадар вызначыць, дзе ён павесіць абразы.

На тым справа не канчалася. Як яе, гэтую манету, класці? Проста паміж бярвеннямі? Вунь, нехта з майстроў прапануе вырубіць крыжык сякераю, другі кажа, што крыж павінен высякаецца не толькі на ніжнім бярвяне, але і на верхнім, трэці ўспамінае, што медныя грошы не варта класці, лепш белыя, нехта з суседзяў раіць пакласці і чырвоныя, і белыя, каб вырашыць спрэчку, а яшчэ нехта прапануе, наогул, у кожным кут пакласці, бо чуў: недзе так робяць, ці, каб абысціся без грошай, разбіць тэрмометр, выліць ртуць у маленькую бутэлечку, закаркаваць і пакласці ў кут «жывое срэбра», а малодшыя гаспадарскія дзеткі падказваюць: «Тата, мо лепей рубель папярковы?»

Так, у розных мясцінах рабілі па-рознаму, было, што гаспадар адзін раз пры пабудове хаты рабіў гэтак, а другі — інакш. Большасць людзей, якія жылі ў адной мясцовасці, рабіла аднолькава — такая была

звычка, так прыйшло ад дзядоў. Але як бы ні зрабілі, усё роўна адбывалася першае свята пры будаўніцтве хаты — закладзіны. Паспяшай гаспадар, частуй сваіх майстроў!

Потым, глядзіш, вокны ўжо гатовы — пакласці суцэльнае бярвяно, і стаіць амаль хата. Зноў свята ў майстроў і гаспадар.

Праходзіць які тыдзень, нехта з майстроў, а то і ўсе разам нечакана пачынаюць збіраць кветкі. Чаму? Надыходзіць галоўнае свята хаты. Вось ужо прыбыты букет-«кветка» да скрыжавання крокваў, і адзін з цесляроў кліча: «Гаспадар, кветка!» Зноў накрываецца святочны стол...

Думаеце, усё! Не, каля хаты яшчэ працы і працы.

Нарэшце, стаіць ужо печ, у вокнах шыбы, дах накрыты. Засяляйся і жыві, гаспадар!

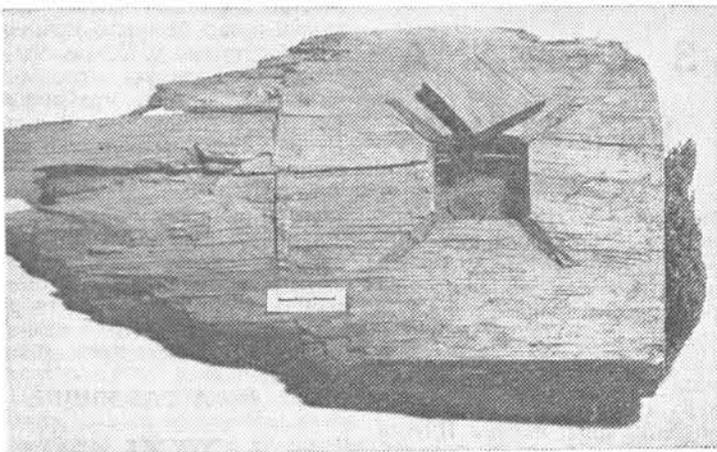
Не так усё проста, трэба ведаць, як засяліцца. Перш за ўсё пускалі ката ці курыцу, бо, кажучы, любое нешчаслівае здарэнне будзе спачатку таму, хто першы пераступіў парог. А далей як у каго было прынята: у адных кідалі дробныя капейкі ў кут, у другіх ставілі на стол пасярод хаты хлеб, соль і «свячоную» ваду, у трэціх на печ клалі некалькі капеек, а ў іншых і нічога не рабілі... Зноў даставаліся абрусы, сяліліся на сталах, бо свята прыйшло — «улазіны», кажучы месцамі, а на Палессі — «вхідчына».

Во колькі абрадаў выконвалі пры будаўніцтве хаты. Частка з іх захавалася да нашых часоў, частка ўжо знікла, але зб іх памятаюць людзі.

І. СІНЧУК.

НА ЗДЫМКУ: так клалі манетку ў вёсцы Белашэвічы, што на Міншчыне.

Фота В. КАРБОУСКАГА.

ГУМАР

Адвакат пытаецца ў абвінавачанага:

— Мне трэба ведаць для арыентацыі, ці вы сапраўды вінаваты ў гэтай справе, ці не?

— Што вы, пане абаронца, лічыце мяне за дурня, ці што? Нашто ж я вам дзвецце злотых плаціў бы, каб не быў вінаваты?

***

Пан: Я вас прасіў прынесці віна бутэльку і кубак вады.

Слуга: Вада, паночку, ужо ў віно наліта.

***

Двое гультаёў спалі ў капе сена. Праходзіў міма чалавек і забраў іхнія вільі.

— Дагані і адбяры,— кажа адзін з гультаёў.

Другі адказвае:

— Пачакай, калі ён прыйдзе забіраць сена, мы яго схопім разам.

***

Касілі два касцы: бацька і сын.

— Ой, як мала мы выкасілі, — кажа бацька.

— Э-э-э, каму ж тут было касіць,— кажа сын.— Ты стары, я малады.

Селі яны есці і добра-такі ўмалацілі.

— Ого,— здзівіўся бацька, — як многа мы з'елі.

— А як жа,— заўважае сын, — хіба не было каму: ты — мужчына, я — мужчына.

Я ўдзячны лёсу

Словы Г. БУРАЎКІНА

Музыка Я. ГЛЕБАВА

Audante

Я ўдзячны лёсу, што з усіх краёў
 Ён выбраў для мяне навекі гэты,
 Дзе бальшакі прастуюць між гаёў,
 А па сцяжынках коцяцца ранеты,
 Дзе Нарач мае сінія шаўкі
 І п'юць з Дняпра паўдзённыя вясёлкі,
 Дзе з салаўямі дражняцца шпакі
 І не змаўкаюць перапёлкі.
 Я ўдзячны лёсу, што ў сябры мне даў
 Далёкія і блізкія дарогі
 Да прыамурскіх сосен і застаў
 І да вяршынь Паміра крутарогіх,
 Да кіеўскіх п'явучых вечароў
 І прыбалтыйскіх гаркаватых ветраў,
 Да звонкіх чар малдаўскіх ганчароў
 І ціхай велічы Ай-Петры.
 Я ўдзячны лёсу, што ва ўсе часы
 Мая блакітнавокая радзіма
 Не заслانیла мне чужой красы,
 Мяне ад свету не адгарадзіла.
 Ты, Беларусь, не ўмела быць другой,
 Жыла ў братэрстве і сяброў цаніла.
 І ўсе ў краіне нашай дарагой
 Цябе завуць сястрою мілай.

ВЯЧОРКІ НА НОВЫ ЛАД

Некалі ў кожнай вёсцы былі гасцінныя хаты, дзе па вечах на вячоркі збіраліся вясцоўцы. Цяпер жыццё іншае. Але ці значыць гэта, што канчаткова забытыя старыя традыцыі? Выканком Малоўжынскага сельсавета Брагінскага раёна, што на Гомельшчыне, пацвердзіў: гасцінныя хаты на вёсцы не перавяліся.

Праўда, збіраюцца людзі ў вольны час не прасці-вязаць а абмяркоўваць надзённыя пытанні. У «хаты вясковых сельсавета, акрамя суседзяў, прыходзяць работнікі выканкома сельсавета, дэпутаты, кіраўнікі калгаса «Першамайск», члены інфармацыйна-прапагандысцкіх груп райкома партыі, кіраўнікі сферы паслуг. Гутараць пра справы надзённыя, пра тое, як іх палепшыць.

А потым, вядома, і песні, і гульні, і танцы заводзяць — вячоркі на новы лад без гэтага не абыходзяцца.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
 ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.